

XVI. ÉVFOLYAM

1926

MÁRCIUS

MEGJELENIK:
MINDEN HÓ-
KÖZEPÉN.

ULT ES JOVO

ZEIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYOIRAT.

MAGYAR KULTURÁKÉRTÉKELÉSÉNEK ÉS KÖZLETI ÉRTÉKELÉSÉNEK SZERKESZTI

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN.

Női-, férfi-,
gyermek-
és baba-

fehérneműek

Székely Jenő-nél, IV. Kammermayer Károly-
ucca 2. Szervilátér sarok
Vidékre kívánatra árjegyzéket bérmentve küldök.

TATAI BÉLA

KÁRPITOS, DISZITÓ, LAKBERENDEZŐ

Garnitúrák, szalon és matracok raklára

ÜZLET: **BUDAPEST, VII.** MŰHELY:
KERTÉSZ UCCA 38 AKÁCFA UCCA 45
TELEFONHÍVÓ JÓZSEF 106-36

SZŐNYEGET, RÉGISÉGET

vesz, elad

Sternberg

Telefon: J. 103-68

Deb-utca 24

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkóraktárában
Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház

ÖSSZES FOTOCIKKEK

Kérjen
árjegyzéket!

Wanaus József

fényképészeti szaküzlet

Telefon: 8-67.

Budapest, IV., Sütő ucca 2.

PAPLAN ÉS MATRAC

legolcsóbb forrás

TEICHNER J. paplankészítőnél
BUDAPEST, VII. KLAUZÁL TÉR 2
Átdolgozást is vállal

Fränkl-féle Buffet és Étterem

Reggeli, uzsonna, ebéd és vacsora

a legizletesebb házi koszt és süteménykülönlegességek.

Előfizetések étlap szerint a legmértékesebb árban.

Budapest, VII., Rombach-utca 12. Telefon: József 123-07.

Zálogcédulákat kiváltak.

Brillánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.

Telefon: 105-35.

(Teréz-templommal szemben)

Meinl-kávé

5, 10, 15 és 20 kg.-os postacsomagokat,
rizs és cukor kivételével,
bérmentve szállítunk vidékre

Hímzett függönyök és ágyterítők

kiállítás minden elfogadható árban

»GLORIA« BAROSS UCCA 86, SZÜZ U. OLDAL
BORBÁNDY GYULA

THERAPIA HASKÖTŐ

pótolja a fűzött, elegáns megjelenést és kényelmet biztosít
egésznapos használatnál

Therapia, Budapest, VI. Nagymező ucca 14 - Telefon 120-43

Parókák, copfok, transzformációk

a legjobb kivitelben (klíffésűt hajból is)

VISÓ M.-nénál

BUDAPEST, VII. KIRÁLY UCCA 1. SZ.
(Orczy házban)

k a p h a t ó k

Ellinger Béla — Wagner Vince

Egyesült Lakkgyárak R.-T.

Városi iroda: Budapest, VI., Lázár ucca 13.

Gyártja az összes ipari és kereskedelmi lakkokat.

HOLZER

MAGY. KIR. UDV. ÉS KAMARAI SZÁLLÍTÓ
DIVATHÁZA

BUDAPEST, IV. KOSSUTH LAJOS UCCA 9

Toilettek, kosztümök, paletok, bluzok,
pongyolák, keztyűk, harisnyák, ernyők,
női fehérneműek

egyszerű és elegáns kivitelben

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Előfizetési ára egész évre: 300.000.— korona. A kiadóhivatalért felelős:
Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik havonta. Telefonszám 199-55 VIRÁG GYULA, igazgató.

KIHALLGATÁS

LÁZÁR KRESTIN (WIEN)

VERHÖREN

Bellage des Mult és Jövő.

A Mult és Jövő 1926. évi márciusi műmelléklete.

Supplément de Mult és Jövő

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVI. ÉVFOLYAM, 1926. MÁRCIUS

DR. HAJDU MIKLÓS: EGY TEMETŐI EMLÉKBESZÉD A BÍRÓSÁGI AKTÁK KÖZÖTT

ros aktái között a Budapesti Központi Királyi Járásbíróságnak és a Budapesti Királyi Törvényszéknek „elfekszik” egy temetői beszéd. Egy beszéd, amely öt évvel ezelőtt a rákosi zsidó temetőben hangzott el. Zsidó beszéd, benne héber citálással a kéver ovausz imádsága:

אשר היה לי מימי קדם פה נטעני
בחשבת הקבר הזה טמון גוית אבי כל מחמדי

Hogyan került a bíróság elé ez a beszéd, már régen el akartam mondani. Halasztom, halogatom azonban emlékeimnek, kietlen, fájdalmas visszaemlékezéseimnek megírását. De a télen meghalt a bíró, aki első instancián foglalkozott a zsidó temetőben elhangzott beszéddel — és most már szólni kell nemcsak az aktáról, de a bíróról is.

I.

Az inkriminált beszédet én mondtam. A bíró, aki az ügygel foglalkozott, dr. Král Miklós volt. Felvilágosodott elme, haladásnak és szabadgondolkodásnak híve. A budapesti központi járásbíróságon dolgozott és halála előtt ítéletet mondott a maga életfelfogásán. Betegágyához kéri a pesti rabbinárus egy rabbiját és — visszatért a zsidó hitre.

Háromszor-négyszer álltam Král bíró előtt. Első fokon ő tárgyalta a pert, amelynek aktái között be kellett terjesztenem temetői beszédemet. A pert én indítottam öt évvel ezelőtt és a beszédet néhai Braun Sándor síremlékének avatásán mondtam 1921. évi március hó 27-ikén. Braun Sándor egy évvel azelőtt halt meg, lapját, *A Nap*-ot (amelyet vele együtt alapítottam) én szerkesztettem.

Öt évvel ezelőtt, gondolkodások és lelkek mérgezettségének kóros állapotában olyan idöket éltünk, hogy könnyen hihetné valaki, talán a feldúlt közhangulat vagy talán a politika vonszolta

bíróság elé a zsidó temetőben mondott emlékezésemet.

Hát nem így volt.

A kegyeletos érzésektől áthatott hallgatóság nem inkriminálta a síremlékavatást. Hatóság, állam, törvény nem kifogásolta egyetlenegy szavát sem. És mégis a perbeli akták közé iktatták a beszédet, teljes terjedelmében, zsidó idézeteivel és befejező kadisával együtt.

Ritka eset. Szokatlan dolog és a véletlen ügy intézte a zsidó beszéd sorát, hogy egy bíró elé került, aki gyermekkorában az alefbészt tanulta az iskolában. A bíró valamikor zsidó volt és bizonyos, hogy amikor áttanulmányozta a vessző alatt csatolt mellékleteket, a zsidó betűk és a zsidó imádság nyomán megrezdült a lelke. Vajjon merre, hova szállt a gondolata? Nem szólalt-e meg kényszeredetten elaltatott lelkiismerete? hite? Ráeszmélt-e vajjon már ekkor a szunnyadó elhatározásra, hogy eljön az idő, amikor visszatér az alefbészhez, a megszakadt ősi kapcsolatok sómá jiszroelben elhaláluló megszilárdításához?

Akiről az emlékbeszéd szólt, Braun Sándor, a magyar újságírás egyik kimagaslóan érdekes és mindenekefölött színes egyénisége volt. Több mint három évtizeden át dolgozott a magyar publicisztika és újságvállalkozás területén. Kezdte a mult század nyolcvanas éveiben és a szabadelvűség mindenekel átható levegőjében élt. Ebben az időben sok-sok zsidó úgy gondolta, hogy hit és vallás a lélek diszkrét élete és nem érezték, nem is akarták tudomásul venni, hogy a zsidósággal is van közösségük. Braun Sándor mégis jó zsidó volt. Lehet az ember hívő és vallásos, ha erről nem is tesz vallomást. Rendíthetetlen liberalizmusa, megalkuvást nem ismerő emelkedett gondolkodása, életművészete és optimizmusa ott izzott minden során, minden szaván, akár politikai, akár társadalmi vagy esztétikai kérdésben hallatta szavát. És új utakat vágott az újságszerkesztés területén. Szint, elevenséget,

közvetlenséget és lendületet vitt a szerkesztés munkájába, a mesterséget a stilusművészet szintjére emelte már a Budapesti Napló hasábjain, amelyet a millenium után Vészi Józseffel indított meg.

Huszonhárom évig dolgoztam Braun Sándor oldalán. A *Budapesti Napló*-nál kezdtem s a *Nap*-ot vele együtt szerkesztettem. Halála után alig egy esztendőre eltemették élete célját, tartalmát, lapját. Ezt szerette a férfiember hódolatával, szerelmével. Ezért küzdött, viaskodott, ezért vívta anyagi gondjainak minden csatáját. A hagyatéka azonban — a maga jogi állagában —

L. Krestin (Wien): Bellehemi nő

nem szívvel és nem érzéssel gondolkodik. Keserűség nélkül nézem ma már ezeket a dolgokat. Azt se bánom, ha a hirtelen fordulatok intézője nyugodtan alszik és lelkiismerete számára kiosztja a teljes fölmentést. Ami a lap, egy izig-vérig szabadelvű ujság eladása körül történt, ma már a múlté. Amikor azonban mindez sok hirtelenséggel, váratlan lecsapással végbement, akkor ez bizony belegázolt mesterségünk szeretetébe és megtépzott eszményeinkbe.

Ez a fájdalom szólalt meg temetői szavaimban. Az ujságvállalatban ülő igazgatótársam (ügyvéd, rokon, hagyatéki gondnok, hitelező) a részvénytársaság részvényeit máról-holnapra idegen kézre juttatta. A lap, a vállalat a böcs tranzakció hatása alatt menten megingott (az új

tulajdonosok kezén alig egy év alatt végképp is összeomlott) és persze mindannyian, akik egy emberöltőn át dolgoztunk az elhunyt vezér mellett, döbbenettel néztük a lapvásárt. Braun Sándor halála után vészes, nehéz időkben vezettem a lapot és egy negyedszázad munkája ellen irányult a részvényeladás, ami éppen a sírkőavatás előtt való hetekben történt.

Az új tulajdonosok már figyelték a temetői beszédre. És én tudtam, hogy figyelnek. Tudtam, hogy ott áll a sírnál Braun Sándor életmunkájának, ujságjának eladója, a szelid nézésű kis ügyvéd. És ott állottak az egy évvel előbb elköltözött vezérünk testvérei, rokonai, akik vérző szívvel nézték az ujságkótyavetyét. Sejtettem, hogy a lelkiismeretlenség háborgása latra teszi minden szavamat: beszédemet ezért leírtam. Eredeti és hiteles szövegében kerülhetett tehát a bírósági akták sorába.

Néhány nappal a temetői beszéd elmondása után búcsút mondtam régi íróasztalomnak. Az új tulajdonosok ugyan fűt-fát ígértek, marasztaltak, áradozó szóval dicsértek szónoklatban és ujságcikkekben, de én úgy éreztem, hogy a tranzakciós hagyatéki gondnok és a jövevények ellenségek. Elbúcsúztam munkatársaimtól és szerződésemet, jogaim védelmét a bíróság kezébe tettem. Igazságom tiszta és világos volt: de megindult az alperesi érdekltség ádáz védekezése.

II.

A sírmlékavatás után két nappal igazgatósági ülés vészbírósa elé citáltak. A vád az volt, hogy temetői beszédemben a kereskedelmi törvény ama bizonyos „alkalmazotti hűsége” ellen, ezenfelül a vállalat érdekei és hírneve ellen vétettem. Az igazgatósági ülésen kijelentettem, hogy állom a beszéd minden szavát és gondolatát. Amikor aztán megindítottam peremet, ellenfeleim, hogy a szerződösszegés súlyos kártérítése ellen védekezzenek, a vádat a bíróság előtt felújították.

Igy jutott a bíróság asztalára a beszéd zsidó idézetekkel, zsoltármondatokkal, kadissal, kéver ovausz-könyvvel.

A Budapesti Központi Királyi Járásbíróság P. VIII. 28342/2—1921. számú aktacsomójában szerezplő temetői beszéd, amelyet *1.* a. csatoltam, — mit tagadjam — az élőknek is szólott. Jó embereknek és rossz embereknek. (A *feltűnően szedett részeket* most *utólag* azért emelem ki, hogy igazoljam: ellenségeink jól értették, amit meg kellett érteniök.) A Zsoltáros szava fenségesen egyszerű és világos. Tiszta lelkiismeretnek szírt és bizodalom. De van, aki sebzetten érzi kristályos igazságainak tüzet-laváját . . .

A bírósági akták temetői beszéde, amely aztán másodfokon a Budapesti Királyi Törvény-

szék 22 P. 12.528/1921. 14. sz. aktacsomójában Petrovics Lajos kuriai bíró tanácsa elé került, — ime, így hangzott:

Légy üdvöz, szent mezőség! pitvara Igazság világának!

Mesterem! Életednek virágos szövete a végtelenség eszményeire borítá himes palástját. Ki voltál nekünk? Mi voltál nekünk? Lehet-e ma szavunk, amely foglalatát adhatná jajunknak és bánatunknak?

Légy üdvöz szent mezőség! Avatjuk szívünknek vérzésével, emberekhez való hitünknek foszlányokká tépdesezt keserűségével ez oszlopot: nyugvóhelyed emléket. Ez az emlék talán-talán megállítja a vándort és idehossa könnyen feledők és hálátlanok egy-egy réveteg gondolatának tűnő árnyékát.

De én, de én, aki huszonhárom esztendőn át ültem a Mester lábainál, hogyan álljak itt ma? Hogyan álljak előtted ma, amikor יסודות ביתי נמערד, amikor házunk alapkövei inognak?!

Kezemben a mulandóság e kis temetői vademe-kuma. És fellapozom benne a legcsendesebb és legmegháttebb imádságot. Fellapozom a fohászt és könyörgést, amit az édesapánk sirjánál mondunk:

בחדשת הקבר הזה טמן גוית אבי כל מחמדי
אשר היה לי מימי קדם מה נטבעו

„Ennek a sírnak mélyében nyugszik édesapám. Ennek a sírnak mélyében nyugszik Apám: minden örööm-nem, életem minden szépségének inspirátora és aján-dékozója.“

Apám! Mesterem! Te minden gyötrelmeidben is láttad az élet sugaras szépségeit, Te szeretted a költőt. A nagy zsoltáros 102-ik és 140-ik fohászával hozom neked ma számadásunkat:

— Virrasztunk, mint huhgó bagoly régi romokon. Mert gyaláznak bennünket ellenségeink és össze-
esküdtek vala ellenünk gúnyolóink. Kenyerünk a gyásznak hamuja és könnyel tele, ó, nagy isten, minden italunk! (102)

— Örökkévaló! Ments meg bennünket a rossz emberektől! Ments meg bennünket erőszakosoktól és ármányosoktól, kik szívükben gonosztságot táplálnak, akik ajkaik alatt viperamérget rejtenek! Órizz meg a gonoszoktól, akik jártunkban el akarnak bennünket buktatni, a gőgösöktől, kik tört és kötelet vetnek nekünk, a settenkedőktől és lesbenállóktól, akik hálót feszítenek ki utunkra és fogókat állítanak vesztünk-re. (140)

Látod, bölcs, hívő, optimista lélek: látod Apám! Mesterem! a zsoltáros meggyöttröttségének imádsága a mi lamentációnk, amivel ma fölkereshetünk. Virág ez a síralom. Igazi virág; nem mesterséges, nem színesítjük, nem formáljuk, — úgy tesszük sírodra, ahogy tépjük és szakítjuk sajgó szívünk fekete kertjének fel-dult ágyaiból. Te szeretted ezt a virágot is, a búsat, a könnyeset . . .

Hódolunk, Braun Sándor, nem muló emlékednek valamennyien szívbeli bensőséggel; vérbeli családod, testvéreid, kék tengereken túlról, messzi világból ide-tekintő szeretteid, — és hódolunk neked Vezérünk és Mesterünk: tanítványaid, alkotásaid építőmunkásai. Avatjuk ez oszlopot mi meg nem tántorodó tavaszi hitünkkel. Avatjuk emléked szimbólumát örök, nagy bizakodásod biztató, derűs sugallatának hitével. Isten szabad ege alatt, imádott tavaszod rügyfakadásának

szimfóniájában búcsúzom Tőled dicsérettel és dic-sőítéssel, búcsúzom Tőled töretlen új hittel, úgy, ahogy az igazak honában pihenő édesapánktól búcsú-zunk: Jiszgadal vőjiszkadas . . . Áradjon dús és bőséges békességnek teljessége reánk a magas egekből. Amen.

Akiről bizakodva tudjuk és valljuk, hogy minden áldásnál, minden éneknél, dicséretnél és vigasztalás-nál Magasztosabb: a Világegyetemnek Ura, békét sze-rez a magasságokban és békességet hoz lelkünkbe. Amen. Jöhé slomó rábo min smájó . . .

III.

A per érdembeli tárgyalásának második ha-tárnapján Kral Miklós bíró meghallgatta az al-peresi védekezést és támadást. Aztán így szólott:

L. Krestin (Wien): Zsidó leányfej

— Elolvastam az alperesi részről nehézmé-nyezett temetői beszédet. Nagy élvezettel olvas-tam ezt. Szép, meleg, biblikus és emelkedett be-széd. Ha ide tartoznék, megdicsérném érte a fel-perest. De hogy ezzel megszegte volna a vállalata iránt tartozó hűséget, no hát ugy-e ezt az alperesi ügyvéd úr se gondolja komolyan? Nagyon szé-pék és meghatóak a gondolatai, az idézetei, az imádságos részei ennek a gyászbeszédnek . . .

Ezt mondta a bíró.

És később meghallgatta a per egyéb vonat-kozásai dolgában szakértőként Vészi Józsefet, Márkus Miksát, Bonitz Ferencet, az ujságírótes-tületek vezetőit, akik egyképpen tanusították, hogy bizony törvény és erkölcsök ellenére gázolt bele ez az ujságeladás az én felelős szerkesztői

L. Krestin (Wien): Avromele

jogaimba. Járásbíróság és törvényszék idestova négy éve, hogy sok-sok millióban marasztalta el A Nap-ot csöndbe vivő új tulajdonosokat. Sok pénz volt az akkor. Más sorra, a közben elrendelt csödre tartozik, hogy az ítélet és a gyönyörű megokolás elvi győzelmemet jelentette: nem kaptam én bizony egy fillért sem úgynevezett jogutódaimtól. De talán többet ér, hogy kaptam két bírói ítéletet, amelyeknek a megokolása hangsúlyozza, hogy önérzetes felelős szerkesztő másképp nem cselekedhetett, mint ahogy a felperes — ez én voltam — cselekedett.

... Az egyik bíróm azonban ime, néhány hónapja nevezetes ítéletet mondott — a maga élete és életfelfogása fölött. Visszakövetelte régi hitét. Halála előtt egy nappal megint zsidó lett. Olvasta egy peres aktában: Bheskasz hakever haze ... És olvasta: Jiszgadal vjiszkadass Smé rabbó ...

Most értem, hogy őszintén, szívből referált: meghatóak ezek az idézetek és meghatóak az imádságos részek ...

Král Miklós bíró sírján, a bajai temetőben felhangzott a Kadis.

Nincsen fantázia, amely különbül tudná kilakoztatni a történeteket, mint élet és halál kifürkészhetetlen sugallata. A bíróság elé került temetői beszédemnek megkapó adaléka Král Miklós bíró megtérése, Sómá Jiszroelben elhaló vallomása ...

Lenkei Henrik: Új kohelet

Mi szép, mi rút e messzi föld határán,
Meglátja rajtam kívül annyi más,
Lever, emel tengernyi porszülöttet
A változatlan örök változás.

Nesz, fuvalom, dörej milljók fülébe
Hullámoz gyújtó, döböntő zenét,
Hegyen-völgyön virulva-tengve harcol
Gyönyörködő, busongó nemzedék.

Gyülöl, becéz, ujjong, sikolt, elméláz
Megannyi társam, gond- és bajfelem,
Remél, elesügged, szárnyal, ködbe téved
Piros nap fényén, gyászos éjjelen.

Boldogság kéje, kétség mardosása
Milljók szívébe kedvet, mérget ont,
Örömnék-búnak nincsen rejtekútja
Hol nem találnék ismerőst, rokont.

S mégis magamban bolygom a világot,
Arvult lelkemmel egyedül vagyok —
Egészen meg nem érthet senki senkit,
Ki lángol, töpreng, mindig elhagyott!

Dr. Winkler Ernőné Munkácsi Noémi: Altató dal

Mint fáradt vándor nyugalmat keresve
Ködpalástjában már lassan jő az este.
Csöndbe tompul a zaj, lépés alig hallszik,
Egy tűzszikra pattan ... azután kialszik.
Bölcsőringás, ének; rég álmodott álom ...
Aludj csendesen, én édes kis leányom!

Oly búsan zúg a szél. Vad viharok járnak;
Meginog a fészek, tornyosulnak árnyak.
Lelkedben még messzi hajnaloknak csöndje,
Iratlan fehér lap sorsod titkos könyve.
Életed: molyosság, gügyögő szó, álom ...
Aludj csendesen, én édes kis leányom!

Ma még védlek: lágyan, két karomba zárva,
Holnap már a tiéd utunk nehéz járma.
Ma még lecsókolom szemedről a könnyet:
Lesz egyszer egy idő — nem jöhetek többet,
Kicsiny emberélet! Nyiló kis virágom! ...
Aludj csendesen, én édes kis leányom!

Te vagy a vigaszunk, jövőnk reménysége,
Be nem futott utak ködlő messzesége.
Te majd elérsz oda, ahol mi nem járunk,
Te majd meglátod azt, amit mi nem láttunk,
Neked való lesz tán, mi nekünk csak álom ...
Aludj csendesen, én édes kis leányom!

KRESTIN BÉCSI MŰTERMÉBEN

Lázár Krestin a rég beérkezett festők közé tartozik, művészetét reprodukciók, képeslapok, albumok rég szétvitték a világ minden tájára. Az ő zsidó típusait és zsánerképeit épp úgy ismerik, mint Kaufmann Izidor hasonló tárgyú műveit. Egyes muzeumok is megnyitották a kapuit a tincses szakállas galíciai zsidókat ábrázoló vásznai előtt. És ha Krestin képei mégsem kerültek zajos kikiáltásokkal a művásárlók nagy világpiacára, csak a művész túlzott szerénységének tulajdonítható, aki sohasem értett az önadminisztráció mesterségéhez, sőt szinte túlzott óvatossággal kerülte, hogy személyét vagy művészetét előtérbe tolja. Bejárta Palesztinát, Egyiptomot és senki sem tudott róla, csendben hazajött Keletről és nem beszéltetett magáról, nem hívta magához a műriportereket: megjöttem, alkottam, menjetek és hirdessétek!

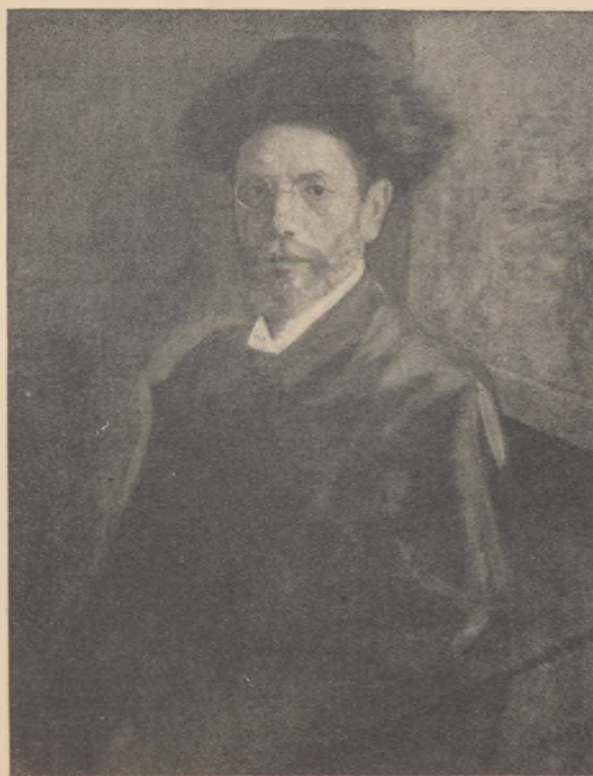
Krestin úgy él bécsi műtermének sokemeletes magasában, mint egy hegyi remete. Szinte idegenkedve fogadja a látogatókat, akik munkájában zavarják. Mert neki a munka a legszenvedőbb és mindennél fontosabb. A többivel, az értékesítéssel, a kamatoztatással nem törődik. Még jó, hogy vannak tisztelői, hívei, akik mégsem hagyják békén, míg alkotásai ki nem kerülnek a remeteségből a napvilágra.

Mikor bekopogtatunk hozzá, megriadva szól:

— A műtermet mutassam? Nincs itt sok látnivaló! Pár kép. Ennyi az egész.

— De, drága mester, ott a sarokban az a kis talmudista a nagy foliánssal, csupa poézis, a szemének elmerengését és arcának sápadtságát, azt hiszem nem felejtí el senki, aki egyszer látta, beszéljen róla, hol ismerte meg, hogyan jutott hozzá?

— Hja, a kis Avromele? — melegedik föl a művész és komor arcára lágy mosoly ül. — Nagyszerű gyerek volt. Egy kis galíciai városkában akadtam reá, modellt kereső vándorlásaim alatt. Valóságos kis Spinoza volt, olyanokat beszélt emberről, világról, Istenről, hogy össze kellett szednem minden tudásomat, hogy filozófiai fejtegetéseit megértsem. És olyan mélyen és szomorúan tudott nézni, hogy nem felejttem el soha. Titokban járt föl hozzám. Mert hiszen tilos dolognak tartották a községben, hogy valaki lefestesse magát. De benne talán már a megörökítés vágya élt öntudatlanul. Vagy talán a művészethez vonzotta szelleme, amely még nem találta meg a maga útját? Eleinte valósággal boldog volt, hogy festem. Egy este azonban eljött és könyörgött, hogy semmisítsem meg a képét, mert ő addig nem mehet haza. Megesküdött erre az édesanyjának . . . Kénytelen voltam kívánságát teljesíteni. Eltöröltem előtte az

L. Krestin (Wien): Önarcképem galicial modellkereső utamon

egészet, de amikor eltávozott, lefestettem újra emlékezetből, mintha előttem állana, úgy élt bennem minden vonása . . .

— Pedig sohasem festek modell nélkül. Galíciai utamon magam is „asszimilálódtam” és lengyelzsidó viseletet vettem fel, strajmlit és kaftánt, hogy bizalommal legyenek irántam. Így jutottam a legnagyobb modellekhez. Mikor az egyik községben egy év múlva újra megjelentem, botokkal fogadtak és valósággal kivertek a faluból és csak kint a határban tudtam meg az okát: Az egyik zsidó, akit lefestettem, véletlenül nemsokára meghalt és az egész község Isten büntetésének tulajdonította a halálát, mert le hagyta magát festeni.

— Egy másik faluban meg rendőrkémmek néztek, sőt kisütötték, hogy a katonaság számára festem le a fiatal zsidókat, hogy ne szökhessenek meg a katonai szolgálat elől. Az egyik községben a talmudiskola egyik sarkában meghúzódva vázlatokat csináltam észrevétlenül, mégis kitűdött a dolog és éjjel megostromolták lakásomat a chéder-fiúk és szüleik és a fenyegetéseknek engedve, kénytelen voltam a vázlatokat szemük láttára széttépni.

Szerencsére azonban nem mindenütt sikerült a „képrombolás”. És így odaadással gyönyörködhetünk Krestinnek tanulásban és imádkozásban elmerülő, átszellemült zsidó típusaiban, akiknek szomorú arcát a mester a szeretet és szépség glóriájával szötte körül. (P. J.)

PETERDI ANDOR: HERSELÉT MEG AKARJÁK HÁZASÍTANI

Hersele komolyan vette az életet. Hamar megtanulta, hogy a pénz az élet. A tisztesség, a becsület, az igazság, a biztonság ahhoz szegődik, akinél pénz van. Ő tehát szívós kitartással, szinte fanatikus szenvedélyességgel gyűjtötte a garasokat. Reggeltől késő estig szaladgált Lemberg utcáin és kínálgatta, árulta a gyufát. Minden este elszámolta magának a jövedelmet, a hasznot félretette, a többi pénzzel becsületesen elszámolt a kereskedőnek másnap reggel, amikor friss áruért jelentkezett. Az öreg Löb Náthán megszerette a fiút, nála lakott, az ellátását félig ingyen adta neki, csakhogy egy kis pénzcsekéhez jusson, hogy szert tehessen egy kis tőkére, amivel azután jövedelmezőbb üzletet kezdhet. Hersele biztató és meleghangú leveleket írogatott édesanyjának, megírta, hogy már kereskedik, megbecsüli a garast és takarékosan él, csakhogy rajtuk mielőbb segíthessen. Már pénzt is küldözgett haza, a filléreket összerakosgatta és amikor annyi összegyűlt, hogy beválthassa, elment egy bankba és váltott egy rubelt. Azt azután egy megbízható vastag borítékba tette s írt hozzá egy levélkét s postára vitte. Így élt Hersele Lembergben. Dolgozott, takarékoskodott, tanult és figyelte az élet áramlását.

L. Krestin (Wien): Az elmélyedők

Volt a városban egy ifjúsági egyesület, ahol Hersele szabad óráit töltötte. Ott jöttek össze a serdülő ifjak, táncestélyeket rendeztek ott, felolvasásokat, hitvitákat. A helyiség egyébként a cionisták hivatala volt. Mindazonáltal a zsidó ifjúság, bármilyen politikai vagy világszemléleti alapon állt, szívesen járt oda, mert ott mindenki megtalálta a maga csoportját. Megértettek ott egymás mellett a cionisták a szocialistákkal és a patrióták a szindikalistákkal. Olyan korban voltak, amikor az osztálytudat és világszemlélet még csak kiérőben van. Ez a fiatalság mindent olvas s aszerint hisz vagy tagad, amint meggyőzi egy-egy ujonnan olvasott könyv. Ma a talmud fanatikus hívői, holnap Kant vagy Hegel kerítik hatalmukba őket. Ma nacionalisták, holnap Marxot vallják prófétájuknak s a szocializmusban látják a jövő világmegjelenését. A tizen-nyolc-húsz évesek *Sturm- és Drang*-korszaka ez. És Hersele szívesen járt oda, mert ott beszéltek leginkább a szíve szerint. Az ő lelkében gyűlöletté kristályosodott a bánat és a gyász. Gyűlölte a kozákokat, gyűlölte a cárt és gyűlölte az orosz földet. Ő mindig csak az apja tetemét látta, amint ott feküdt vérbe fagyva a hóban. Üvölteni szeretett volna, üvölteni, hogy az egész világ meghallja:

— Gyilkos kozákok, gyilkos cár! Gyilkos Oroszország . . . Megöltétek az apámat! . . .

A pogrom véres látományai sokszor kínozták, víziószerűen újra meg újra átszenvedte a borzalom éjszakáját, amikor apját hazulról elhurcolták és megölték. Néha pedig elfogta a remegés, az aggodás édesanyja és kis huga miatt. Ők még ott vannak, a vad bestiák rémséges közelségében, egy levegőt szívnak velük, embertelen, bandita tekintetük tán rájuk is esik. Ki tudja megvannak-e még, élnek-e, mert vére, szent és tiszta embervére, zsidó vére szomjaznak az állatok, igen állatok, hiéna fajzat! S meleg vérhullám futotta el Hersele arcát, utána meg hideget érzett.

Este hét órakor kezdődött az egyesületi élet s az ifjak ilyenkor kezdtek befelé szállingózni. Tipikus vezéralakjai az ifjúságnak, akik minden este ott megjelentek, a következők voltak:

Czeler Abrahám, a cionisták vezére s az egyesület elnöke. Magas, szikár ifjú, vörös haját fölfelé fésülte s úgy hatott a nézőre, aggrészszív, temperamentumos modorával, mint egy égő, eleven fálya. Ha beszélt, Jerusolájm felé hadonászott a

kezével s szikrázó szeme odáig világította meg az utat.

Simele a talmudista, aki mindenkit meg akart győzni arról, hogy egyetlen bölcsességforrás van a kerek földön s az: a Talmud. Minden más könyvet el kellene égetni, mert szerinte a könyvek zavarják meg az emberiség esztét.

Eizenhut Dávid volt a forradalmár, ő is Oroszországból származott el, emigrált orvosnövendék, aki Szentpéterváron a diákokat forradalmasította bolsevista szellemben. Menekülnie kellett. Most innen rázta öklét a zsarnoki Oroszország felé. Az ő csoportjához szegődött Hersele is, őt hallgatta áhitattal, amikor az a cárizmus bukását s a forradalmat jósolgatta. Hersele úgy nézett Dávidra, mint aki arra küldetett, hogy egyszer megbosszulja Szibériát és a pogromokat.

Az ifjúság tehát e három vezér köré csoportosult s ez a három világnézet dominált. Ha a szocialista beszélt, hallgatták a cionisták és a rabbijelöltek. Ha egy rabbijelölt szónokolt, akkor a szocialisták tüntetően félrehúzódtak, mert őket nem érdekelte a vallás. A cionistákkal még valahogy meg tudtak félni a forradalmárokat, mert ők bizonyos megértéssel hallgatták az új világmegváltó eszméket. Ők azon az állásponton voltak: „Először elhódítjuk az araboktól a mi ősi földünket, fölépítjük Izrael új országát, azután úgy rendezkedünk be, ahogy a kor diktálja s olyan államformát választunk, ami legjobban megfelel egy közösség demokratikus életformájának”.

Hersele a forradalmárokhoz csatlakozott, de a cionistákhoz is húzott és a talmudistákat is áhitattal hallgatta. Neki még nem volt világnézete. Zsidó gyerek volt, utcai árus, aki rajongással hallgatott mindent, ami értelmét új ismeretekkel gazdagítja. De a vezére mégis csak Dávid volt, ő tudott csak úgy beszélni, ahogy Hersele belül érzett. A gyűlölet számumja zúgott, ha Dávid beszélt a cári önkényről, az orosz reakcióról, Szibériáról, a börtönökről és a pogromokról.

— A kozákok — harsogta olyankor — ássák a pogromban megölt ártatlan zsidók tömegsírait, a fenevadak nem tudják, hogy ők a cári Oroszország sírját ássák.

— Jó mélyre ássátok, mert nagy mélység kell a számotokra, hogy a föld örökre elnyeljen titeket, gyilkosok! . . .

És Hersele szíve hangosan vert, arca kipirult, ujjongani, táncolni szeretett volna s eszelesen ismételte Dávid utolsó szavait:

— Igen, gyilkosok, gyilkosok, gyilkosok!! . . .

Minden este újra meg újra összejöttek s megindult az eszmék csatája. A héber és orosz nyelvű újságok és folyóiratok mindig új tápot adtak a politikai és világszemléleti vitáknak, amik mellett a fiatal agyvelők nyiladoztak s lelkük termékenyen fölkészült az igazi harcra.

L. Krestin (Wien), Szombat délután

Hersele azért nem hanyagolta el üzletét, ha bármilyen későn került is haza az egyesületből, reggel kellő időben talpon volt és ment az üzlete után. A garasok gyűltek, a rubelek is szaporában indultak hazafelé s a szombaton kívül az volt Hersele ünnepnapja, ha levelet kapott hazulról. Azon a napon vidámabban kínálta a gyufát, fürgebben szaladgált s az emberek is, mintha vidámabb arccal jártak-keltek volna az utcán. Még az ég is derübben mosolygott Lemberg városa felett.

Az öreg Löb Náthán meg boldog volt, hogy megmentett egy zsidó lelket Izrael családja számára. Ugy érezte, hogy e jócselekedete révén az Ur könyvében egy „micvé”-vel több lesz a javára írva.

— Így majd csak bejutok én is a mennyországba — motyogta magában.

Hersele is besegíti egy kicsit — gondolta — s az embernek, mikor már túl van a hetvenen, illik is már készülödni a mennyország felé. Jó tehát, ha az embernek ott is rendben van a szénája. Ezért is gondolt szeretettel Herselére és törődött a sorsával. Egy szombat délután együtt indultak egy kis sétára a templom felé. Az öreg Löb bácsit halálsejtelmek lepték meg és nagyon elérékenyült hangulatban lépdelt Hersele oldalán.

— Tudod Hersele, én gondoltam valamit a hajnali órákban, amikor már nem tudtam aludni. Elmondanám neked, ha tudnám, hogy ez nem változtat a mi jó viszonyunkon.

— Hogy gondolhat ilyenre Löb bácsi? Hálával tartozom magának, mert jó volt hozzám, segített rajtam. Bármit mond is nekem, a mi jó viszonyunkon ez nem változtathat semmit.

— Hát elmondom. Azt gondoltam úgy hajnaltájban, hogy mit szólnál te ahhoz, ha azt mondanám, hogy vedd el feleségül az én nagyobb-

bik unokámat, a szép és jó Ráchelt. Hozzád való kis teremtés, házas és egy kis hozomány is lenne. Én, minthogy már öreg vagyok s a faluzást se bírom már, odaadnám neked a hozományhoz a kocsimat, a lovamat, a szerszámot, legyen a tied és boldogulj vele. Én meg nem kérek más cserébe, csak azt, hogy tűrj meg a háznál és ha le találom hunyni a szememet, temetess el tisztességesen. Hersele, mit szólsz az én ajánlatomhoz?

Hersele szive nagyot dobbant. Mindenre el volt készülve, csak éppen arra nem, hogy őt ilyen nem várt tisztesség éri. Hogy ő elvegye Ráchelt

Zádor István: Gál Gyula Shakespeare szerepeiből
(A mesternek nemrég megjelent litográfiai mappájából)

feleségül, akit alig hogy látott, alig hogy ismert? Azután meg, hogy merne ő az édesanyja nélkül ilyesmiben határozni? Mindezek egy pillanat alatt villantak át az agyán. S így felelt:

— Hogy mit szólok? Hát Löb bácsi, az isten tartsa meg százhusz esztendeig, erőben és egészségben, ezen bizony gondolkodni kell, mert ez nagyon komoly dolog. Az én jó anyám ezt szokta volt mondani, hogy feleséget nem keresni, hanem találni kell. Igaz, hogy én nem kerestem . . .

Lob Náthán itt közbevágtott:

— De találtál, mondd, hogy találtál . . . Olyan szép az a lányka. Láttad a szemét, olyan szépen ragyog, mint az ég. Láttad a haját, olyan fénylő, mint az arany napsugár és lágy, mint a bársony.

És a termete, mint egy liliomszál . . . És a szive Hersele, az a drága, jó szive, az a nemes zsidó szive. Hersele neked való feleség. Boldog leszel, ha elveszed.

— Én ezt mind tudom és el is hiszem Löb bácsi, de én ezt most elsőbbben a szívemmel fogom megbeszélni, azután az anyámmal és ha a jó isten is úgy akarja, majd vele is.

Az öreg Löböt ez a diplomatikus és Hersele ifjú korához képest eléggé bölcs és átgondolt válasz meglepte és ki is elégitette. Ez aztán az igazi ember — gondolta magában. — Mi lesz még ebből a gyerekből, ha ez már most is olyan eszesen állja meg a helyét, amikor az okos, öreg Löb Náthán akarja őt összehoronálni az unokájával. Nekem ez a fiu tetszik — morfondírozott tovább magában. — Ilyen férj kell Löb Náthán unokájának, a szép Ráchelnek.

— Jól van Hersele, igazad van, ezt meg kell beszélned a sziveddel, az anyáddal és azután Ráchellel, az én szép unokámmal. Igazad van és én becsülöm a komolyságodat. Anyád is bölcsen mondja: feleséget nem keresni, de találni kell.

Hersele is meg volt magával elégedve. Úgy érezte, hogy nem volt ügyetlen s a lehető leg helyesebben intézte el a maga dolgát. A többit azután a sorsra bízta.

Már a templom kapujához értek, de még kevesen gyülekeztek össze a szokásos estéli imához s így ők is az álldogálók közé keveredtek. Löb két öreg társához szegődött s Hersele magára maradva tovább gondolkodott az iménti beszélgetésen. Ráchel alakja tűnődezett föl képzeletében s néha úgy föltolakodott lelkében a kérdés, talán őt rendelte volna a sors élete párjává? A szőke kis Ráchelt, azt a szépen mosolygó leánykát, aki úgy tud pirulni, olyan csengő szépen nevetni, akinek olyan fénylő gyöngyfogai vannak? . . . Így volna ez megírva a sors könyvében? Azután a lovacskára gondolt, a kocsi, a szerszámra. Elképzelte magát, amint faluzni jár s estére haza ballagnak, amikor Ráchel meg már várja őt a kapuban. Így gondolta el a házasságát, de azután csakhamar hazacsapongott képzelete, haza édesanyjához és kis hugához, akik miatt világgá ment, hogy megválthassa őket, hogy jobb sorsot derítsen rájuk. Mit szólna az anyja — gondolta — ha eléje állana s azt mondaná:

— El akarom venni Löb Náthán unokáját, Ráchelt, alki szép, aki jó.

S már hallotta is a választ, amely feleje csapott a nagy-nagy messzeségből.

— Fiam, Hersele, hát ezért mentél el a háztól, a messzi idegenbe, hogy örökre elveszítselek? Hát ez az ígéret, hogy értünk fogsz verekedni, küzdeni, érteni, meg a kis gyámoltalan Sára testvénekéért? Ha megnősülsz, akkor már nem az anyád és nem a hugocskáid lesz a gondod, hanem ő, az életpárod. És mi lesz most majd

velünk, kitől és honnan számíthatok ezután segítséget? Ki lesz az én reménységem, ki fog engem innen elszabadítani? Vedd el fiam Ráchelt, ha szereted, nem állok útjába boldogulásodnak, tégy, ahogy szíved súgja.

Hersele látta az anyját, hallotta beszédjét, könnyes, bánatos szemét, amely feddően, szemrehányóan és mégis mély anyai szeretettel nézett rá. A vízió visszarántotta szerelmes kedélyhangulatából s józanul, hidegen mérlegelte a dolgokat. Nem, ő nem veszi feleségül Ráchelt, még a gondolata is könnyelműség. Ott az anyja, kis huga s amíg velük szemben ilyen kötelességei vannak, nem kötheti magát senkihez egy életre. Őket kell először kimenteni Oroszországból, mert ott a halál leselkedik rájuk. Utánam kell hogy jöjjenek, gyorsan, amily gyorsan csak lehet, csak onnan el, mert ijesztők ott az éjszakák s a pogromok réme bevijog az ablakokon. Itt majd nyugodtan alusznak, vidáman ébrednek és nem kell bujdosva menni a templomba. A szombatok itt áhitatosak, verőfényesek, itt mosolyog az ünnepnap és a hétköznapi, de Kargopolban gyásznap a szombat is.

Hersele tehát határozott. Nem fog nősülni és nem veszi feleségül Ráchelt. Az emberek már szállingóztak a templom belsejébe, Löb Náthán is eltűnt a sokadalomban, csak Hersele sétálgatott a templomudvarban, hogy lelkével megkösse a békét s úgy vonulhasson az istenházába: megtisztult szívvel, nyugodt lelkiismerettel s mint-hogy úgy érezte, hogy nem vétett senki ellen s iménti elhatározása a magasabb hatalmaknak is kedves lehet, elszánta magát rá, hogy ő is átlépje a templom küszöbét.

Már késő este volt, amikor a templomból haza indultak. Az utcák már nagyon elcsöndesedtek, az égen fényeskedtek a csillagok, a hold is teli arccal bámult Lemberg házaira és utcáira s ebben az égi világosságban bandukoltak lassan, tempósan az öreg Löb Náthán és az ifjú Zadik Hersele. S amikor haza értek, ott Ráchel mosolyogva köszöntötte őket . . .

Else Lasker-Schüler: Rút

*És te a bokrok között keresel engem,
Sóhajtni hallom lépteidet,
S a szeimeim nehéz, sötét csöppek.*

*Lelkemben édesen nyílnak pillantásaid,
És kivirulnak,
Amikor szeimeim az álomba vándorolnak.*

*Messze házam kútja mellett
Ott áll egy angyal,
A szerelmem dalát énekli,
Ruth szerelme énekét.*

Kiss Arnold fordítása.

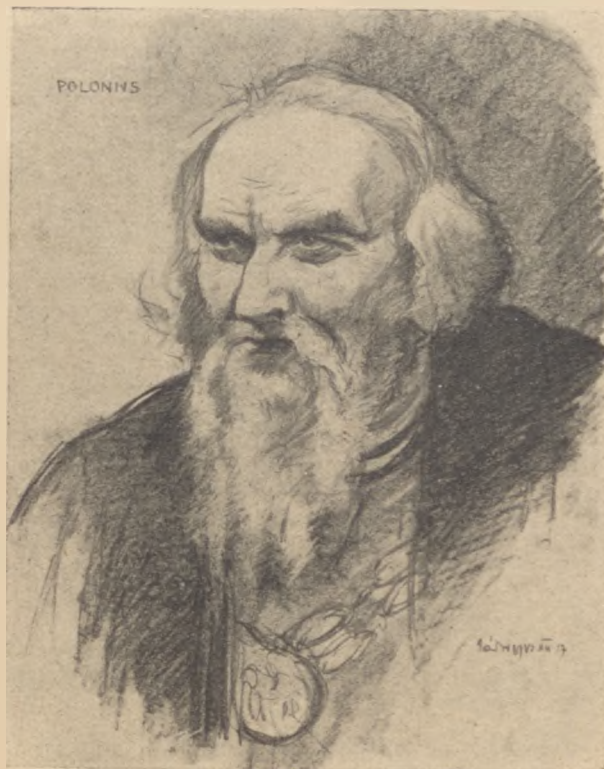
DR. KLEIN SÁMUEL: a jeruzsálemi egyetem tanára HEGY-VÖLGY-DOMBVIDÉK

העברתם את היום הזה

Nem szándékom tudományos értekezést írni a „Mult és Jövő” olvasói számára ezekről a Bibliából és Misnából jól ismert földrajzi fogalmakról. Éppen csak Ussischkinnek egy szellemes antitézise kapcsán óhajtok néhány szót elmondani róluk.

Egyetemünk zsidó tudományos intézetének megnyitása alkalmával (chanukka első napján) mondotta a Keren Kajemet vezetője ezeket a szavakat:

„El akarjuk érni, hogy megváltsuk népünk szét-

Zádor István: Gál Gyula Shakespeare-szerepeiből
(A mesternek nemrég megjelent litografiai mappájából)

szórtjait az idegen országokból az idegen kultúrákból és egy néppé akarjuk egyesíteni a szétszórtakat egy országban. Meg akarjuk szerezni népünk számára a bázist, melyen megállhat a maga lábán a földön: a Völgyben, — és egyesíteni akarjuk őt a szellem ereje által: a Hegyen.”

„Építsétek ti fel, — folytatta beszédjét — a Hegyet, mi majd felélesztjük a Völgyet.”

A hegy a Cófm hegye, ahol egyetemünk áll. A Völgy a Jezreél völgye, hol a Keren-Kajemet legnagyobb birtokai terülnek el. A Zs. N. A. e vezérlembere — népünknek kétségtelenül egyik legnagyobb egyénisége — azt a munkát, mely lenn a Völgyben folyik mostanában, méltán egyenlő értékűnek jelenti ki avval a munkával, melynek megindítója mi vagyunk fenn a Hegyen.

A valóság azonban az, hogy a K. K. L. nemcsak a

Völgyben végzi el remek munkáját, hanem a Hegyen és a Dombvidéken is.

Csak a minapában jártam újra Judea és Gálilea hegyei közt és látogattam meg az Émeket és a Sefé-lát. Tizennégy éve, hogy először láttam a vidékeket s mennyi változást volt alkalmam most megfigyelni. Tizennégy évvel ezelőtt Jezreél völgyének egyetlen egy kis pontja volt zsidó kézen: *Merchavja*, ahol a Haifa-Damaskusi vasút a délről jövő országutat keresztezi. Most e ponttól keletre és nyugatra majdnem minden talpalatnyi föld a Keren-Kajemeté, a zsidó nép tulajdona. 14 év előtt miazmás mocsarak moszkítóinak tanyái voltak e területek. Ma az En-Harod mellett zmaragdos mezők terülnek el és súlyos munkát végző, de boldog és szabad emberek lakóhelyei épülnek körülötte. És az émeki birtok mindjobban terjed keletre, le a Jordán felé.

Utközben találkoztunk a K. K. agronómusával, Ettingerrel, ki boldogan ujságolta, hogy rövidesen Bét-Seanig érnek majd a zsidó nép földjei itt. Megjegyeztem hozzá: „Gyönyörű, Istenáldotta föld ez. Valóban tejjel-mézzel folyó ország. Nem hiába mondja Bét-Seanig érnek majd a zsidó nép földjei itt. Meg-Rabbi Simon ben Lákis: „Ha a Gán-Éden Erec Jiszráelben van, akkor kapuja Beth Seánnál nyílik.“

S látni kellett volna ennek a férfinak örömét e szavak hallatára:

„Igen, a K. K. az Édenkert kapuit nyitja fel a zsidó nép számára!“

De jártam a *Hegyen* is. Nem messze Jeruzsálemtől fekszik egy Dilb nevű kis arab falu. Annak közelében van egy néhány év előtt alapított Zs. N. A. település, *Kirjat Anóvim*, vagy *Kirjat Jedrim*. Micsoda emberfeletti munkát kellett ennek a néhány ifjú embernek itt végezni, hogy e rövid idő alatt azt produkálja, ami itt látható! Csak az annak a megmondhatója, aki beutazta Judeának kopaszra letarolt hegyeit, melyeknek láttán önkénytelenül eszébe jutnak a gyász prófétájának szavai:

„A hegyek miatt emelek sirást és sóhajást és a pusztaság virányai miatt gyászdalt. Mert feldulattak, úgy, hogy nincs járókelő és nem hallani a nyáj hangját . . .“

S íme ezen az egy ponton a kopár hegyek között új élet fakadt. Itt is a Gán Éden kapuja nyílt meg. A közel két évezrede elhanyagolt, elhagyott hegyi teraszok *מדריגות ההרים* termést hoznak. Az „*Erdők városa*“ kiirtott fáinak tövéiből új fácskák sarjadnak. Most már van itt járókelő és hallani a nyáj hangját. S hallani főképp gyermekeknek édesen csengő héber beszédjét, bibliai szent szavát.

S el lehet foglalni, vissza lehet foglalni az egész Hegyet Judeában.

De fenn a Gálilban is, ahol például az egyik hegy csúcsán, a Kineret-tó közelében, irigylésre méltó szép kilátás helyén sorakoznak a K. K. L. földjén, Kefar Chittin falujának a „Mizrachí“ emberei által épített új házaetskái.

„És meg lehet és meg kell szerezni a *Hegyen* kívül még a *Sefé-lát* is, azt a szeliden és csendes elterülő, síksággal és dombokkal váltakozó vidéket, mely körülbelül Gazától északra terjed Jaffáig, onnan pedig beléolvad a Sáron émekjébe, egészen a Karmelig. Ott is vannak már birtokai a K. K.-nek szép számmal, de még mindig kevesen. Olyan komplexumoknak kell ott is létesülniök mint Jezreélben.

„Virulva viruljon és ujjongó vígsággal vigadjon; Libanon dicsősége adassék neki, Karmelnek díszé meg a Sároné. Azok lássák az Örök Isten dicsőségét, Istenünknek pompáját.“

Jertek testvérek! Segítsétek meglátni Isten dicsőségét, jertek segítséget megszerezni, *visszaszerezni évezredek emlékeitől megszentelt ősi birtokunkat!*

ZSIDÓ KÖNYVESHÁZ

MI VAN A TALMUDBAN?

*Az első teljes német Talmudfordítás. *)*

Azok közül, akik a Talmudról beszélnek, vajjon hányan vannak, akik tudják, mi van benne? Melyik antiszemita, melyik nyugateurópai modern zsidó, sőt melyik szigorúan orthodox zsidó, melyik nem-zsidó „orientalista profesor“, aki esetleg előadásokat tart a Talmudról, — képes akár csak egyetlen talmud oldalt nehézség nélkül elolvasni, vagy tárgyilagosan megérteni?

Tény az, hogy a megértés nehézségei szinte legyőzhetetlenek. A biblia teljes ismerése, a talmudi nyelvek: az arameusnak és a biblia utáni hébernek ismerete elengedhetetlen feltételek. Hát még az ezerféle probléma átértése! Mindez hosszú évek studiumát teszi szükségessé.

Szokásos a talmudi diskusziókon gúnyolódni, Heine is kineveti „das fatale Ei, das ein Huhn gelegt am Sabbat“, de ismerni kell a dolgok hátterét és azt a szükségszerű szellemi fejlődést, amelyen a biblia isteni eredetébe vetett hit átmegy. Ez a fejlődési folyamat egy 500 évig készülő gyűjtő-műben van letéve és így nem csoda, ha a talmudi törvényhozók sok száza között olyan is akad, ami kicsinyesnek vagy nevetségesnek tűnik. De ilyesmit az egyházatyáknál is találunk, Luther is mond sokat, ami nem szép és még Goethe-nek sem minden sora egyforma értékű. Mindenesetre a zsidó nép legnagyobb nemzeti veszedelmei közepette a Talmud óriási jelentősége, hogy egy hatalmas egységes, pszichológiai támaszpontot adott és felbonthatatlan egységgé forrasztotta a szétszórt zsidóságot.

A nagy zsidó tudósnak, *Lazarus Goldschmidt*nak érdeme, hogy ezt a monumentális irodalmi és főképp történelmi művet a német olvasók számára hozzáférhetővé tette. (8 pompás kiállítású nagy kötet Benjamin Harz kiadás. Berlin.)

A művelt közönség most már betekintést nyerhet a diskusziókba, a fogalommeghatározásokba, legendákba, szentenciákba és elbeszélésekbe; ebbe az egész szellemi és érzelmi világba, amely kérdezett és kutató, tanult és tanított és a filozófia tiszta levegőjében és a miszticizmus mélységeiben lélekzett, míg más népek hatalmi törekvéseiknek éltek. Természetesen a Goldschmidt-féle fordítást olvasni és a talmudi gondolathajlásokat megérteni nem gyerekjáték és ez még messze esik a tradicionális „tanulás“ fogalmától, de semmiféle rosszakarat vagy butaság nem mondhatja most már, hogy a Talmud titkos könyv, amely csak a zsidó varázskulcsnak hozzáférhető. Itt az egész Talmud németül, üssétek fel és — olvassátok!

Dr. Bruno Kirschner.

*) A Talmud teljes német fordítása az eredeti szöveggel együtt 8 hatalmas kötetben megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatala útján. Ára 1000 márka.

KOMLÓS ALADÁR: BESZÉLGETÉSEK A ZSIDÓKÉRDÉSRŐL.

I.

KÓBOR TAMÁS

Ha egyszer megírja valaki — meg kellene már írni — mit adott a zsidó szellem a magyar műveltségnek, a magyar irodalomnak: beszélni kell majd Kóbor Tamásról. Ő hozta Magyarországra a 90-es években — Bródy Sándorral együtt — a nagyvárosi realizmust (Petelei István a kisváros, Gárdonyi a falu realizmusát) . . . Míg beszélgetünk, a szavai hangsúlyában, a formulái bizzarr kiélezettségében, a mondatai sajátos ritmusában is érzem a zsidót. A külseje pedig: hosszú orr, még nagyobb homlok s a borotvált arcon a szomorúságnak és mosolynak különös keveréke, — sajnos, az arckifejezések árnyalatait semmiféle nyelv nem tudja pontosan megnevezni. Rövid lábak, vékony, gyermekes ujjak s egy hatalmas koponya, a szembenállónak az az érzése, hogy ez a folyton gondolkodó lény kicsit gyámoltalan lehet a fizikai világban. Kívül-belül milyen zsidó ez az ember! Mintha egy bölcs régi rabbi állna előttem, valami elfeledett északi kisvárosban . . .

A beszélgetés pedig így folyt le:

— Zsidókérdés? — mondta Kóbor. — Nem akceptálok semmiféle zsidókérdést.

Mikor aztán újból pontosabban megmondtuk, miről van szó, így felelt:

— Hát kérem. Tessék, írja, majd diktálok.

És azonnal, minden fennakadás nélkül diktálta a következőket:

„Minden társadalmi és politikai kérdés nem az elméleti igazságok, hanem az érdekek szerint igazodik. Az érdek felvet kérdéseket, amiket az igazság nem vetne fel;”

— Pontosvessző, — szakította meg önmagát Kóbor.

„. . . az igazság felvet kérdéseket, amelyeknek az érdekek nem rendelik alá magukat. Ez a világ természetes folyása.”

„Ebből a szempontból, mint zsidó akceptáltam a zsidókérdés felvetését, mikor a recepcióról volt szó; a zsidóság érdeke volt, hogy e kérdés az ő javára rendeződjék, amint a rendezetlenség hátránya volt. Felvetette akkor a kérdést a magyar nemzeti politika az elismert igazság alapján. Találkozott ez az igazság a zsidó érdekekkel: tehát lelkesedéssel felkaroltuk.”

— Uj bekezdés, — fűzte közbe Kóbor.

„Ma a helyzet ellenkező. Felveti az antiszemita igazságtalanság és elébeáll a zsidó érdek. Soha az antiszemitizmus, még ha igaza volna is, nem fog bennünket az igazság szent nevében arra bírni, hogy lemondjunk magunkról vagy szerzett jogainkról. Az egyezkedés kilátástalan, a harc kilátástalan. Ezért én mint zsidó soha nem venném fel sem a kapacitálást, sem a verekedést az antiszemitizmussal. Ellenben védem a magam élet- és polgárjogát azon a téren, ahol legyőzhetetlen vagyok; jobban mondva ahol a legyőzetés kísérlete sem történhetik meg; ez pedig az állampolgári jog tere. Még a legvadabb fajvédő politika sem meri mondani, hogy a zsidóságot fosszák meg az állampolgári jogoktól. Hiszen az ellenforradalom semmi korlátot nem ismert, minden üldözést, minden jogfosztást elkövetett, de a zsidók egyenjogosításáról

szóló törvényhez nyulni esze ágában sem volt. A mostani Eckhardt-féle javaslat” . . .

— Ugye Eckhardtnak hívják azt az urat? — szólt közbe megint mosolyogva önmagának Kóbor.

„. . . is csak odáig megy, hogy a zsidóságot nemzeti kisebbségnek akarja deklarálni s így adni meg minden állampolgári jogot. Szintén nem megy odáig, hogy jogtalanná tegyen bennünket.”

— Uj bekezdés, — hangzott ismét. Aztán megint folytatja simán és biztosan.

„Ebben az értelemben a zsidóság jogvédelme szempontjából a zsidóság sosem ismerheti el kérdésnek azt, amiről az álláspontja csak az lehet, hogy ami benne kérdés volt, 1868-ban megkapta a megoldását. Mihelyt ismét kérdésnek akceptáljuk a régi megoldás mellett a zsidóügyet, már letértünk a res iudicata elvéről, már elismertük, hogy a régi megoldás hatálytalanra vált. Nem látom át, hogy érdekünk rovására miért kövessük el ezt a merényletet a józan ész és minden közjogi elmélet ellen.”

— Uj bekezdés, — diktált Kóbor.

„Természetes, ha mások felvetik, nemlétezőnek nem tekinthetjük, de a tudomásulvétel mellett akceptálnunk már nem kell. Védekezem a kérdés ellen, de nem akceptálok zsidókérdésnek. Ragaszkodom jogaimhoz és kimutatom, hogy Magyarországon jogomhoz való ragaszkodással a magyar nemzetet erősítem, mert a zsidókérdés megoldása liberális volt a zsidók szempontjából, de hasznos és nemzeti volt és az ma is Magyarország szempontjából. Minden zsidó küzdelemben résztveszek mint magyar ember, sem kisebb, sem nagyobb mértékben, mint azt más vallású magyar teheti.”

— Magyar, azt húzza alá, — kér Kóbor.

„Ez szól a kérdés politikai természetéről.”

— Uj bekezdés, — utasít ismét.

„Társadalmi természetében pedig a zsidókérdés nyilván nem más, mint antiszemitizmus. Itt egyénileg ugyanarra a liberális álláspontra helyezkedem, mint minden társadalmi kérdésben. Sem törvénnyel, sem diktatúrával, sem erkölcsi parancsolatokkal nem lehet valakit vagy valakit elültetni attól, hogy valakit gyűlöljön vagy csak ne szeressen. A zsidótól való idegenkedés valóban minden korban és minden országban megvan és megvolt nálunk is a mostani idők előtt is, a liberalizmus legvirágzóbb korszakában. Az én korombeli emberek ne felejtsek el, mennyi panaszunk volt hatóságok irányában is az antiszemitizmus dolgában. Ne felejtjük el, hogy állami hivatalra, tanárságra, tanítóságra pályázván, hányszor ütközött a zsidó aspiráns a kikeresztelkedés csendes vagy hangos kikötésébe. Az antiszemitizmus érzés és gusztus dolga, nem kellemes nekünk, de nem lehet sérelem tárgya. Ha közjogi térre, jogfosztásra nem kerül a sor, túrnunk kell, mint ahogy minden averziót mindenkinek túrnie kell egyesek részéről, mikor egyeseknek szól. Ettől a zsidóság sosem fog szabadulni, de ezen a zsidóság túlteheti magát. Akinek nem tetszik az orrom, annak az orra alá nem tolom a magamét.”

— Hát kész, — szólt Kóbor, rámnézett, a cigarettavéget betette a hamutartóba és új cigarettára gyújtott. Mintha azt fejezte volna ki ezzel, hogy a kérdés is végigégett, rágyújthatunk valami másra. Ugy látszik, valami titokzatos harmonia praestabilita van Kóbor gondolkodása és a cigarettái közt.

Persze, a mi cigarettánk még nem égett végig.

— Főszerkesztő úr csak arról a zsidókérdésről beszélt — szoltunk, — amely Főszerkesztő úr szerint sem kérdés: arról, hogy egyenjogú állampolgárok maradjunk-e vagy sem. De vannak olyan kérdések, amelyek valóban kínoznak bennünket, a zsidóság azokra is választ vár öntől, Főszerkesztő úr.

— No mik azok? — nézett ránk kíváncsian Kóbor.

— De hát hiszen más problémákkal is szembe-kerülünk az életünk során, mint hogy mi lesz a jogainkkal! — feleltük. — Tudni akarjuk például azt is, mi értelme van annak, hogy még azok a zsidók is, akiknek a vallása már semmit sem jelent, ezer üldözés közt is ragaszkodnak a zsidó voltukhoz.

— Ilát a zsidó népben sok értékes tulajdonság van. Ép ezek által vagyunk értékesek a magyarság számára is.

— Ilá a sajátos zsidó tulajdonságaink tesznek értékessé bennünket, nem gondolja-e Főszerkesztő úr, hogy akkor tenni is kellene valamit ezeknek a tulajdonságoknak a megőrzéséért?

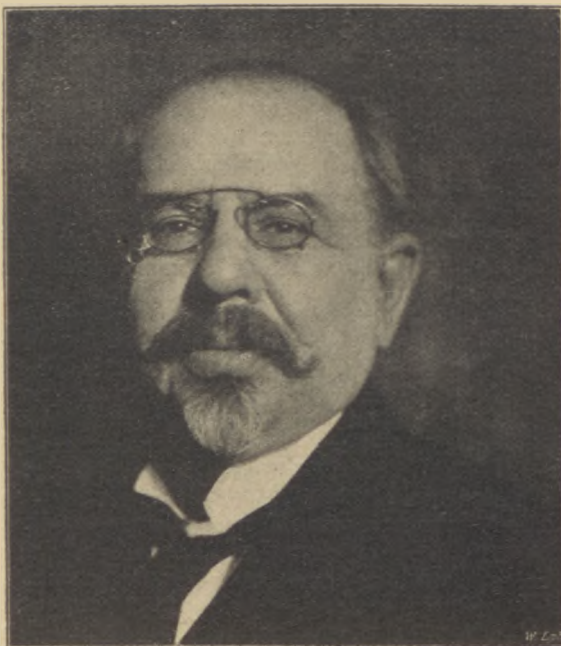
Kóbor elmosolyodott. Észrevette a kérdések irányát.

— Ilát próbáljuk meg nem őrizni! Ilátározzam el, hogy én ki fogom egyenesíteni az orrom! Ugye hiába volna? . . . De azért még nem kell új gheztót csinálni!

— Egy közösségnek mégis szüksége van tudatos célkitűzésekre. Nem bízhatjuk magunkat vakon a külső hatások véletleneire. Tudnunk kell, mire törekedjünk: beolvadásra-e vagy az egyéniségünk megőrzésére.

— Ezzel a kérdéssel én nem foglalkozom. Annyi más kérdés van, erről én nem akarok gondolkodni. Nem nyilatkozom róla.

A pár perccel előbb még diadalmas folyékony-sággal és biztossággal diktáló Kóbor megakadt.

Alexander Bernát

— Én magyar állampolgár vagyok — folytatta aztán megint — ragaszkodom a jogaimhoz, és ha megvan is a magam véleménye egymás kérdésről, én *gazdálkodom* ezekkel a véleményekkel és megfontolom mikor mennyit mondjak el belőlük. Minek? Ugysem győzők meg senkit. Egv vélemény: egy élet története, — hát a magáévá tehetem én az én életem történetét? Ugye nem? Hát akkor minek? . . . Örül-nék, ha az egész beszélgetésünkben sem írna meg semmit.

Zavartan és álmélkodva jöttünk ki. Kóbor egyik legkitűnőbb képviselője a magyar zsidóság egyik irányzatának. Miért kell, hogy ilyen hamar meg-rekedjen egy ilyen mélységesen zsidó, jóhiszemű és okos ember fölényes biztossága? miért kell, hogy erőszakkal megállítsa működő agyát, miért nem beszélhet büszkén és nyíltan, miért kell méltatlan elhallgatások és ellenmondások közt vergődni valakinek, aki talán *előgondolkozó* és útmutató lehetett volna?

II.

ALEXANDER BERNÁT.

Köröskörül könyvek garmadája, ujságok és folyó-iratok Európa minden részéből, megkezdett kéziratok. Mintha a műhely még teljes üzemben volna. De az ablaknál már egy csendes öreg úr ül velem szemben: *Alexander Bernát*. Az arca még egészen olyan, mint mikor friss élanval és szellemesen csevegett filozófiáról a budapesti Tudományegyetemen. Most halkán felelget a kérdéseimre.

— Bizony, — mondja — akkoriban még más idők jártak. Olyanok akartunk lenni teljesen, mint a nem-zsidók. A zsidókérdésnek nem volt akkor olyan inten-zitása, mint ma. Egyszer egy este, elmentünk négyen a Weingruberhez: *báró Dóczi Lajos, Kónyi, Bródy Zsigmond*, meg én. Ahogy hozzáülünk a vacsorához, Dóczi megszólal: „Mégis csak furcsa, hogy itt vagyunk négyen keresztények és egy zsidó vendéglőbe jövünk vacsorázni!” „Ki az a négy keresztény?” — kérdeztem. Kiderült, hogy egyedül Dóczi volt köztünk kikeresztel-kedve. Jóbarátok voltunk, de nem tudtuk egymásról, hogy állunk felekezeti dolgában, Dóczi azonban biz-tosra vette, hogy már mi is elhagytuk a vallásunkat. Jellemző ez arra, mennyire nem tartottuk akkoriban fontosnak a kérdést. Ebben az időben volt népszerű az a vicc is, hogy a gyerek megkérdi az apját: „Mondd, papa, ha majd olyan öreg leszek, mint nagy-papa, én is zsidó leszek?” Ez a derűre-borúra, skru-pulus nélkül kikeresztelkedő nemzedék szinte csak az öregek között látott már zsidókat, hát kezdte azt hinni, hogy a zsidóság a korrallal jön, mint mondjuk, a fehér szakáll . . .

— No persze, ma már másképp látom a dolgot — folytatja. — Ma már tudom, hogy a zsidóság hatalmas valóság: több vallási közösségnél is. Nincs vissza-taszítóbb, rútabb dolog, mint ha valaki szegvélyi és el-felejtji a zsidóságot.

— Én magam azonban már nem igen foglalkozom a zsidókérdéssel. Egy művészetfilozófián dolgozom most és az empirisztikus filozófia kritikáján. De valaha, *Spinoza*-ról írott könyvemben, elgondolkoztam arról a kérdésről is, megtalálhatók-e a nagy filozófus gondolat-rendszerében Spinoza zsidó voltának nyomai. Ugy ta-láltam, hogy igen. Iliszen Spinoza gondolkodása *val-*

Liptzen asszony
a nagy jidis tragika

Joseph Keszler
az amerikai jidis színház főstárja

Lia Swett
a híres héber előadóművész

A MORRIS ROSENFELD-CIKLUSOK LEGHIRESEBB AMERIKAI ELŐADÓI

lásos és ethikus jellegű, már pedig a zsidó lelket ép ez a kettős bélyeg — főleg az utóbbi — jellemzi. De különben azt hiszem, meddő dolog, vagy legföljebb ingoványokra vezetne, ha a fajiság nyomait keresnénk a különböző szellemi alkotásokban. Valami talán lehet a dologban; talán nem véletlen, hogy például majdnem minden nagy magyar matematikus zsidó, hogy mikor pl. *Poincaré* — nem a mostani fiskális, hanem a nagy matematikus, aki már meghalt — Pesten járt, az első kérdése az volt: „*Ou est M. Fejér?*” Nem keresett senki mást Pesten, csak Fejér Lipótot, a nagy zsidó matematikust. *Émile Boultroux*, a nagy francia filozófus azt mondta: „*La philosophie française est une affaire juive*”. Lehet, onnan van ez, mert a zsidóknak határozott tehetségük van az absztrakt gondolkodásra. Többet nem lehet erről mondani. *C'est tout*.

— Azzal a munkával, amit a zsidó nép krémje ma Palesztinában végez, a legnagyobb mértékben rokonszenvezek. Gyenge ez a szó: csak szeretettel és rajongással tudok rá gondolni. Világtörténeti fontossága van annak, mit fog tudni csinálni a zsidóság Palesztinában. Annak a népnek, amely a Bibliát adta a világnak, az emberiség legfőbb könyvét s amely azóta is, valahányszor a reá súlyosodó elnyomás káissé felengedett, mindannyiszor nagyszerű értékekkel gazdagította az emberiség szellemi kincsházát: nyilván olyan kulturális ereje van, hogy rendkívül kell várnunk tőle, ha biztonságban és a saját államában alkothat majd megint. A héber nyelv csodálatos fel-támadására pedig már ma sem tudok megfoghatatlanság nélkül gondolni. Ezt tökéletesen össze tudom egyeztetni a magyarsággal. Hiszen mit árt a Magyar Tud. Akadémiának, hogy a jeruzsálemi egyetemen héberül adnak elő? *El sem tudom képzelni, hogy valaki komolyan támadhatja a cionizmust*.

Budapesten voltunk, egy dunaparti lakásban és az ősz professzornak mélységes csodálkozás és megütkezés csengett a szavában, mikor ismételte:

— Pláne zsidó ember, — nem, ugye, lehetetlen? .. Hallgattam . . .

MORRIS ROSENFELD MŰHELYJELENETEI A MULT ÉS JÖVŐ KULTURESTJÉN

Alpár Gittával és Fehér Arthurral a főszerepekben.

Dramai szcenírozásban, varrógépek kattogása mellett kerülnek előadásra Morris Rosenfeld világhírű műhelyjelenetei a Mult és Jövő március 7-iki kultúrestjén. A főszerepekben Alpár Gitta, az Operaház ünnepelet fiatal primadonnája, aki a „*munkásleány*” dalos vízióját és a „*kanári*” trillázó énekét fogja meg-személyesíteni és Fehér Arthur, a modern előadóművészet mestere, aki a műhelyjelenetek rendezését irányítja és nemcsak a szabómunkást, hanem magát a szabóműhelyből kikerült költőt is megjeleníti. A drámai jelenetek összefoglalásának művészi feladatát Pásztor Árpád végezte, aki nagyszerű szerepet írt Káddár Anna, a jeles fiatal drámai színésznő részére is, míg a szereplő férfin munkások karának énekeit és Alpár Gitta dal- és koloraturabetéteinek zenei feldolgozását Kelen Hugó, a kiváló modern zeneszerző vállalta, akinek eredeti Morris Rosenfeld-ciklusát dr. Győri Pál, a nemrég feltűnt új hangversenyének adja elő.

Fehér Arthur egyik napilap interjújában a következőket mondotta:

— Azt hiszem, rendkívül érdekes művészi esemény lesz. Teljesen újszerű kísérlet ez. Versek drámai szcenírozása pódiumon. És ha az orosz „*Kék Madár*” olyan fényes sikereket aratott, miért ne találna megértésre ez az új idea, amely még egyszerűbb eszközökkel, szinte azt mondhatnám, Lilién fehér-fekete vonalaival, törekszik művészi hatások mélyítésére! — Először az Andrássy-uti Színházban akartuk Pásztor Árpáddal együtt megrendezni. De a tárgyalások folyamán kiderült, hogy a kabaré milliójába mégis nehezen illeszkednek bele ezek a komor színek és azért a Mult és Jövő kultúrestjének komoly pódiuma mellett

Epstein (Newyork): Morris Rosenfeld viziója

döntöttünk. És mondhatom, a feladat nagyszerűsége itt még jobban izgat, mintha színházban kellett volna rendeznem!

A Morris Rosenfeld műhelyjelenetek teljesen kitöltik a kultúrest első részét, míg második részében Alpár Gitta bravuráriákat és Patai-versekre írt Kelen-kompozíciókat, Kármán Gizi a Városi Színház drámai szopránja és Szitár Kornélia operaénekesnő, továbbá Weisz Sándor a drezdai Operából hazahívott hatalmas hangú főkantor új héber áriákat és zsidó népdalokat adnak elő. Bóth Klára a Belvárosi Színház kitűnő művésznője bemutatja Sebes Árpádnak, az új fiatal poétának verseit, akit apjával együtt hozott össze a sors tragikuma a harctéren, ahol egyik lábát vesztette el. Az instrumentális muzsikát Ákom Lajos orgonaművész és Neuwelt Klári, a külföldi turnéjáról hazatért kiváló zongoraművész képviseli.

A kultúrest iránt országsszerte nagy az érdeklődés.

A LILIEN-KIALLÍTÁS MEGNYITÁSA.

Éjfélutánig hömpölygött a tömeg a Lilien-kiállítás ünnepélyes megnyitóján, a Nemzeti Szalon hatalmas terméi is csak turnusokban tudták befogadni az érdeklődők ezreit, úgy hogy többször kellett a kapukat bezárni, nehogy a túlszűfolt termek teherbírása veszélyeztetve legyen. A közönség között tolongtak a minisztériumok és fővárosi hatóságok képviselői, társadalmi és művészi életünk elitje felekezeti különbség nélkül. Sokan jöttek Bécsből, Prágából is, miután arról értesültek, hogy a kiállítás Budapestről egyenesen Amerikába megy és így más európai városban nem lesz látható.

A sajtó — egy-két „fajvédő” és „mesümed” kivételével — a nagy mester művészetéhez illő méltatásban részesítette Lilien műveinek kiállítását. Az *Est* közölte Lilien arcképét, kiemelte „a világhíres zsidó grafikus rézkarait, melyek közkezen forognak nálunk is. Jeruzsálem költője ő és ilyen tárgyú munkái meg fognak maradni az utókor számára.” A *Pester Lloyd* rendkívül poétikus tárcát közöl Lilienről Gerő Ödön tollából. „Das köstliche Werk eines Künstlers voll Gefühl, und Phantasie und Schönheit. Ein Abendländer, der an den Wassern des Jordans sang . . . Liliens Bibelillustrationen sind überzeitlich, wie es die Schrift

selbst ist. Sie sind nicht von heute und möchten für alle Zeiten gelten. Es kam, wie es geschrieben steht: „ein kunstreicher Schreiber, der Gott zu Ehren mit schöner Tinte und schöner Feder schrieb . . .“ A Magyarország kiemeli, hogy „Lilien művészete ma már közkincs. Minden valamire való könyvtárát őriz egy-egy Lilien illusztrálta kötetet könyvtárában, a Lilien-lapok bejárták a világot és egy egész literatura foglalja a kiváló művész munkáinak ismertetésével. Lilient nagy esztétikai érzékkel kiépített rajzstílusa tette nagygyá viszont művészetének tárgya tette világhírűvé.” (Tóth.) A *Pesti Napló* több reprodukcióban mutatta be Lilient „az európaszerte ismert kiváló művészt, aki a galíciai ghetto-ból indult ki és küzdelmekkel tele kanyarodók után Németországon keresztül jutott el Palesztinára és a világhírig. A fehér és fekete monoton harmoniáján keresztül a költészet szivárványos színeit csillogtatja át.” A 8 Órai Ujság hangsúlyozza, hogy „a Nemzeti Szalon ama programjában, hogy idegen művészeket is bemutat, az eddigiek közül a legtöbb érdeklődésre a Lilien-kiállítás tarthat számot”. A *Népszava* írja: „Lilien azok közé a művészek közé tartozik, akinek nevét úgyszólván mind az őt világrészen egyformán ismerik. Lilien a zsidóság költője és a művészet nyelvén két színnek, a fekete-fehérnek változatain zengi melódiáit. Tudása, fölényes készsége a vonalak vezetésében, öntudatos biztonsága, a grafikai szellem bravúros megnyilatkozása mindenben — a tökéletesség ormain jelentkezik nála”. A *Buda-pesti Hírlap* írja: „A zsidóság ezeréves sirámai hangosan csendülnek ki Lilien illusztrációiból és ez kölcsönöz nekik művészi tartalmat. És meg kell figyel-nünk azt a mestert vonaltechnikát is, amelyet Lilien rézkarcaiban alkalmaz . . . Ezek a rézkarcok igazán művésziek és ezekből magyar grafikusaink is okulhatnak.” (Ybl Ervin.) A *Világ* írja: „Lilient a művészet iránt érdeklődő világ köztudata régen mint nagyon komoly és értékes grafikus könyvvel el, akinek korai halála valóban súlyos vesztesége volt a művészetnek, főleg ott ahol a biblikus illusztrációk területén keres új utakat és új formanyelvet. Mindenesetre érdekes és értékes volt az elhalt művésznak munkásságát összefoglalón ismerni meg.” (Bálint Lajos.) A *Pesti Hírlap* írja: „A zsidó művészetnek egyik ismert erőssége Lilien a nemrég elhunyt jeles grafikus. Lilien művészi munkássága Jeruzsálem és a zsidó nép dicsőítése volt. Ezért érthető az ő rendkívüli népszerűsége a világ egész zsidósága körében.” (Kézdi-Kovács.)

EGY FIATAL ZSIDÓ MŰVÉSZ.

Schlesinger mutatta be képművelését a jeruzsálemi „városi kertben” chanuka napjaiban. Erős tehetség, fiatalos temperamentum, sok érzés jellemzi az alig 29 éves művész expresszionista képeit. Különös figyelmet keltettek a „Próféta”, a „Jemeni flu”, a „Jiftach leánya” című képek. Óvárosi képei a Kelet megértésére és nagy konstruktív erőre mutatnak.

A kiállítás a Zsidó Művészegylet védnöksége alatt és a nagy közönség széles rétegeinek érdeklődése mellett nyílt meg. S ez érdeklődés kíséri mind a mai napig. Schlesinger festőművésztől még igen sok nagy és értékes alkotást vár a zsidó művészvilág Palesztinában. E kiállítás méltán jogosít e nagy reményekre.

Néhány művét küldöm a Mult és Jövő számára.

Avi-Shaul.

PATAI JÓZSEF: BARANGOLÁS A CSODAVÁROSBAN

— Egy fejezet „A föltámadó Szentföld” c. sajtó alatt levő műből. —

A „profanált” héber nyelv. — Bajor fajvédők héber hirdetései. — Egy délelőtt a Herzlijah-gimnáziumban. — Ahol az idegen nyelveket kell lefordítani héberre. — Tel-Aviv magyar építői. — Látogatás Bialiknál. — Tel-Aviv és Jeruzsálem. — Kaszinó a tenger hullámai között.

Miért dobbant meg szívem, mikor a tel-avivi „Herzlijah” udvarán a hotel-szolga héber nótával kísért a ruhakefézés ritmusát és a kis fekete yemeni cselédleány héber dal mellett surolta a tengerre néző terraszmárványpadlóját? Nem csengett-e fülembe héber szó zsenge gyermekkorom óta? Nem kísért-e egy ifjúságon át a biblia ősi nyelvének zenéje, az iskolai talmudének mélabús melódiája? Nem zsongtak-e ajkunkon héber zsolozsmák és szívünkben sabbathok és ünnepnapok szent dalai?

De éppen az, ami megdöbrent: a héber nyelv profanálódása. Ami egyet jelent a héber nyelv élővé válásával. Nem vibráló vízió, nem visszajáró lélek, nem maradvány a múltból, nem szent íge, nem prófécia, nem ima, nem halacha, hanem profán, egyszerű mindennapi élet. Nem régi korok fátyolainak függőyei mögül szüremlik felénk, hanem itt él a piacokon és utcákon, irodákban és műhelyekben, szalonokban és konyhákban. Itt nem *tanulják* a héber nyelvet, hanem *élik*. „Csak két éves és már is japán!” Igenis. Csak két éves és már is héber. Ahogy Jesajás és Jeremiás korában is nemcsak a kámszás próféta-növendékek beszéltek ezt a nyelvet, hanem a fazekasmesterek és mosóasszonyok is, akikhez látósaikkal leereszkedtek és a pincék és pajták mulatói is, kiknek dorbézolása ellen dörögtek, és a Júda hegyei közt táncoló leányok is, kiknek kísértő kacérságát pellengérre állították és a kapuban álló fegyveres katonák is, akiknek az örök béke ígését hirdették. A zsidó nép tragikumához tartozott, hogy nyelve az élet nyelvéből „szentség nyelve” lett. De egyben szerencséje is, hogy így átmentődött határokon és időkön át. És nem aszott el mint a latin meg ógörög, mert minden korban voltak, akik megóvták a megmerevedéstől, minden időben akadtak rajongó újítói, poétái, „profanálói”, akik kivitték a zsinagógák hűvös homályából, a bethamidrasok szűkös, meleg házaiból, ki az utcára, az életbe . . .

— Nem tudja, Tel-Avivban van-e Bialik? — fordulok a „Herzlijah” tulajdonosához.

— Nuchál liseól b'szach-rachók. Megkérdezhettük telefonon — feleli. A telefonnak is megvan tehát a maga új héber neve. „Szach-rachók.” Távbeszélő. Épp úgy mint ahogy a telegráfnak még a „haszkála” korában megalkották az elmés héber átírását: „Dilug-ráv”. Tulajdonképpen: „Nagyot ugró”.

Odamegyek a fülkéhez, kezembe veszem a

telefonkönyvet. Egy pillanatig ösztönösen lapozgatom balról jobbra, hogy elől reábukkanjak a B kezdetű nevekhez. De csakhamar meg kell fordítanom és visszafelé lapoznom jobbról balra: a telefonkönyv héber! Héber a kapcsolószám, a név, a cím, az utca és héberül jelentkezik a központ! Miért titkoljam, hogy ebben a pillanatban érzem legszívbemarkolóbban a feltámadt héber nyelv eleven életének lüktetését!

Bialik Jeruzsálemben van és csak késő este jön haza. Átmegyek a Herzlijah-gimnáziumba. A „Rehov Herzl” széles aszfaltján járok. Herzl-utca, Herzl-iskola, Herzl-hotel, Herzl-mozgó és Herzl-fényképek mindenfelé. A halhatatlanság hálája egy feláldozott életért. Körülnézek el-elábrándozva a cégtáblák különböző héber betűtípusain. Vagy százféle mesterség héber nevét látom a nyitott boltajtók és kapuk fölött. Közbe szemembe ötlík egy csöppet sem héber hangzású, idegenszerű hirdetőtábla מסימנים מ Siemens-Schuckert! A bajor — árja — fajvédő cégek tehát átírják a nevüket lenézett semita betűkkel, hogy Tel-Avivban is legyen képviselőjük és már a feltámasztott régi-új héber szó חשמל felhasználásával hirdetik az elektromosságot. Egy hirdetőoszlopon a tel-avivi חוקרים csokoládé-gyár illusztrált „má-nistáne”-val világítja meg, mi a különbség a külföldi gyártmány és תוצרת הארץ hazai ipar között és mellette a bajor sörgyárak csábító héber reklámokkal kínálják világhíres márkáikat. De hiába, itt nagyobb keletje van a hazai gyártmányú és alkoholmentes „Gazóz”-nak, a gyümölcsízes hűtőitalnak, amelyet majdnem minden második kapu alatt árusítanak. Egy hatalmas plakát adja tudtul, hogy a kikötőben egy hajórakomány cement מלט érkezett és „aki előbb jelentkezik, előbb jut hozzá”. Bizonyára sokan sietnek, hogy le ne késsenek. Milyen mindenütt építenek itt. Építenek, olyan lázas sietséggel, mintha holnapra már mindent be kellene fejezni. A lakók feje fölött is építenek. Mert máról-holnapra szűknek bizonyul minden, szélességben és magasságban egyaránt.

Nézem-nézegetem a cégtáblákat. Bizonyára keresek valamit, gondolja az utcán posztoló héber számú rendőr. Felém siet, udvariasan megszólít héberül és útba akar igazítani. De fölösleges. A Herzlijah-gimnázium elzárja fönt az utcát és impozáns homlokzata éppen szemközt néz velem. Bemegyek az udvarba. Datolyapálmák, na-

rancsfák, sikomorák, kazuarinák és a keleti virágoknak valóságos élő szertára. Kis leánykák szökdelnek ki a gimnáziummal kapcsolatos elemiből és körülropkodik a gránát- és babérbokrokat mint bujósdi játszó színes lepkék. Kis tó mellett öt-hat éves bodros leányka guggol és halacs-kákat fogdos ki, melyek fürgén ki-kisiklanak a markából vissza a vízbe, gyűrűket fodrozva.

— „Má at ósza, buba?” Mit csinálsz, baba?

— Ani tofeszeth rosanim — feleli kissé boszúsán a balsiker miatt. És én örülök a leckének, amit a gyermek öntudatlanul adott. Bizony könyvből sohasem tudtam volna meg, hogy a kutyahal is kapott héber nevet: „Rosan”. Nagy feje miatt. A Misna szerint mesteremnek kellene tekinteni ezután a kicsikét, minthogy „egy tételt tanultam tőle”. Mégis incselkedem vele:

Schlesinger (Tel-Aviv): Sómér

— Heách! kerülöd az iskolát, majd összeszid a mórát.

— Hamórát amráh „A tanítónő mondta!” feleli nyugodt lelkiismerettel. Szemléltetéshez kell az osztályban. Hálából segíték néhány lárvát kifogni a csillogó tóból. Álom, álom. Hej, be szép volna kutyahalat markolni, lepkét kergetni itt a mirtus-bokrok és fügefák közt, pálmák, narancsok és olajfák árnyékában...

Csengetnek. Pár pillanat alatt az egész udvart előzőnlík a „Herzlijah” lépcsőházából kihömpölygő gimnazisták. Viháncolva, hancurozva tárgyalják az óra eseményeit héberül. Ezeknek a fiuknak és leányoknak a szülei a goluth minden irányából jöttek ide Tel-Avivba és magukkal hozták a goluth országainak bábeli nyelvzavarát, de a gyermekek már egymás közt csak tiszta héberül beszélgetnek, birkóznak és játszanak. Bemegyek az épületbe. Mossinson direktor fogad, akinek „túlmodern” iskolavezetéséről annyi konservatív kritikát olvastam már. Hosszú, fekete szakállával,

magas homlokával, tüzes, lelkes szemeivel Herzlre emlékeztet. De ha széleskarimájú kalapot, vagy tizenháromágú szörmekucsmat tenne a fejére, bátran csodarabbinak nézhetnéd. És hitté izzott fanatizmus az, ahogy Mossinson az ő legmodernebb pedagógiai rendszerét minden támadás ellen védelmezi.

Fürst Aladár professzorral együtt engedelmet kérünk néhány óra látogatására.

— Melyik órát akarják látogatni? — kérdi.

— Zsidó történelem és irodalom véletlenül négy osztályban van most, az egyikben próféták, a másikonban történet, a harmadikban talmud, a negyedikben Majmuni.

— Én fizikához vagy matematikához szeretnék menni.

— De hiszen ezekhez bizonyára nem ért?

— Sebaj — felelem, — hallani akarom, hogyan tárgyalják a fizikát és a felső matézist héberül. És talán Fürst barátomat is ez érdekli jobban, habár ő a literatura tanára a pesti zsidó gimnáziumban.

— De figyelmeztetem, hogv iskolaszabályaink szerint látogatóvendégek csak az óra elején léphetnek a terembe és nem hagyhatják el az óra végéig. Zsidó iskola ez, itt rendnek kell lenni.

Dehogy is hagytuk el! Mámorosan hallgatuk egy egész órán át, amint röpködtek a hetedik gimnazista fiuk és leányok ajkán az új héber szavak a sinusok, cosinusok, tangensek és cotangensek, módusok, logaritmusok és mindenféle számtani és mértani labirintusok között! Bevalom őszintén, a matematika mindig gyengéim közé tartozott és bizony keveset értettem az egészből, mégis olyan felejthetetlenül szép volt. Sohasem gondoltam volna, hogy a matematikában annyi andalító zenei szépség lehet, ha az ember nem érti!

A következő órára az ifjú tudós, Efróni professzor vitt magával. Jesajást olvasták. Nem tanulták, nem fordították, csak olvasták és deklamálták. És történeti és esztétikai fejtegetéseket fűztek hozzá. „Mi ze bá méedom? — szavalja profétái páthosszal, nyitott lobogó fürtökkel egy feketeszemű, nyulánk fiú. — „Ki az, aki jön Edomból, bíbor ruhában Bozrából? Ki az, ki ragyog ruhájában, fenséges ereje teljében?” — „Én vagyok, aki igazságot ígértem, és hatalmam van segíteni!” — „Miért vörös a ruhád és öltözéked, mint ki szőlőkádat taposott?” — „Pajtába léptem egyedül, a népek közül senki sem állt melém, s széttapostam őket haragomban, s szétzúztam őket dühömben és reáfreccsent a nedűjük palástomra és minden ruhámat beszennyeztem. Mert a bosszú napja volt a szivemben, a megváltás esztendeje ime elérkezett.” És érdekes történelmi diskurzus indul meg tanár és tanítványok között. Kikre vonatkozik? Mi volt akkor Edom és a többi népek sorsa? Közben a tanár idézget katolikus, protestáns, zsidó bibliamagyarázókat

és nem egyszer kénytelen velük szemben igazat adni a kis telavivi diáknak, alinek héber nyelv-érzéke nem könyveken, hanem az életen csiszolódik. Oh, itt *élnék* mindezek a fogalmak. Még történeti atlasz sem kell. Innen kirándultak már nem egyszer Edom határáig.

Efroni tanítja a *világirodalmat* is. Talán az egyetlen középiskola ez, ahol ilyen tantárgy szerepel. Nívós esztétikai vita fejlődik. Naturalizmusról, realizmusról, romanticizmusról. És példák száguldanak a világirodalom legkülönbözőbb tájairól, hogy megvilágítsák egy-egy író-poéta kifejezési formáját, az „őfen hatéur“-ját. „Szeretném hallani a ti véleményeketeket” — mondja Efroni professzor többször. Mintha nem is tanítás, hanem tanácskozás volna. A fiúk és leányok ambíciója a végsőkig fokozódik és meglepően érett fejtegetések bukkannak elő az ifjú koponyákból. Szóbkakerül Flaubert mint „realist kicóni” (szélső realista), Zola mint „naturalist kiconi” és a héber irodalomból vett példaként a franciákkal rokon Brenner, aki itt Jaffában szentelte meg vérével és mártír életével a zsidó renaissance művét. Egy szőkehajú, kékszemű leány rajongó szavakkal boncolgatja írói egyéniségét. Egyetemi előadás nem lehet magasabb színvonalú, mint ez a héber és világirodalmi óra itt a tel-avivi „Herzlijah” hetedik osztályában.

Még egy francia órát is meghallgatunk. Gyönyörűség nézni azt a csodák csodáját, hogy míg az egész világon a hébert fordítják a különböző nyelvekre, hogy megértsék, itt ellenkezőleg, a franciát kell héberre fordítani, hogy megértsék Palesztinában sem volt ez így mindig. Évtizedekig az Alliance Isr. Universelle szentföldi iskoláiban a francia volt a tanítási nyelv, a „Hilfsverein der deutschen Juden” intézeteiben pedig a német. „A héber nyelv nem alkalmas arra, hogy tanítási nyelv legyen” — mondták. És kár volna megfeledkezni arról az önfeláldozó hősi harcról, amelyet a palesztinai tanítóság a héber nyelv jogáért saját kenyéradói ellen folytatott. A mindennapi falat megvonása, kiéheztetés, erőszak, hatalom, semmi sem törhette meg a háború előtt lefolyt történelmi kultúrstrájkot, melynek jelszava volt, hogy „Erec Jiszraelben vagy héberül tanítunk, vagy sehogy!” Ha Sedánnál a német Schulmeister győzött, Palesztinában szintén a tanítóság diadala volt a héber nyelv feltámadása.

— Hány növendéke van a Herzlijáhnak?

— Legutóbb a végleges szám 578 volt és ebből 251 leány.

— Milyen idegen nyelveket tanítanak?

— Arab, angol, francia és latin nyelvet. Az iskola különben kettős tagozatú: az egyikben irodalomra és pedagógiára helyezik a súlyt, a másikban természettudományokra és matematikára.

— És fölveszik az itteni maturával a növendékeket a külföldi egyetemekre?

— Hogyne! Sőt az angol egyetemek annyira

becsülik a mi érettségi bizonyítványainkat, hogy növendékeinket épúgy mint a haifai héber reáliskola maturáltjait, két szemeszter elengedésével magasabb évfolyamra veszik föl. De a mi célunk nem is az, hogy a lateiner-osztályt szaporítsuk. Egyelőre elég diplomás ember jön a diazporából és azok közül is sokan fekete munkát végeznek. Néhány „okleveles” malterhordót és kötöröt láthat itt Tel-Avivban és a házépítő kvúcákban. A mi növendékeink is szívesen mennek maturájukkal városi vagy mezsei munkára. A Herzlijah-gimnázium maga is több „munkaszak” képzésével foglalkozik. Tanítunk kertészetet, asztaloságot, kémiai kísérletezést, könyvkötészetet.

— És ki irányítja az egész palesztinai iskoláügyet?

[Schlesinger (Tel-Aviv): Reggel

— A „*Vaad hachinuch*”, a Cionista szervezet nevelésügyi departementje. Több mint 150 iskola (óvodák, elemi és középiskolák, tanítóképzők, szakiskolák) tartozik ide, több mint 500 tanerővel és vagy 20.000 növendékkel. Magában Tel-Avivban vagy 40 iskolának van 7000 tanulóval. Tanító-nőképző, óvónőképző, több ipari iskola, zeneművészeti iskola, gazdasági intézet, kísérleti állomás, laboratórium stb. Természetes, hogy az iskolák tandíja csak igen csekély részét fedezheti a kiadásoknak. Közel 150.000 egyiptomi fontot fordít a Cionista Szervezet évenként a nevelésügyre! Önöknél ez több mint ötven milliárd! De a mi pénzünk szerint is sok pénz! Vagy 10.000 fonttal hozzájárul a J. C. A. is, melynek iskolái szintén a Vaad hachinuchnak vannak alárendelve. És a kormány is adott a múlt évben majdnem 3000 font szubvenciót. Horribilis — teszi hozzá gúnyosan, — habár ennek az úgynevezett „szubvenció”-nak részletesebb kritikájába belebocsátkozni nem igen akar.

Bodánszky Ferenc építész Tél-Aviv-i „Ház és kert” tervpályázatának első díjjal kitüntetett pályaműve

— Az arabok tizenötször annyit kapnak az angol kormánytól iskolákra — mondja az egyik tanár, — pedig nincs is annyi iskolájuk, hogy reákölhessék ezt a pénzt. Talán politikai fájdalomcsillapítóul kapják, vagy mert valóban az első népszámlálásnál csak ötvenezer zsidót állapítottak meg hatszázezer arabbal szemben. De a zsidó lakosság száma az utóbbi öt esztendő alatt megháromszorozódott és nekünk most is csak azt kell látnunk, hogy a zsidó nép csak önmaga építheti föl a nemzeti otthonát. Sem a föld megváltásában, sem szellemi bátyánk fölépítésében nem számíthatunk csak önmagunkra. És ez egészségesebb is így. És szebb is...

— A külföldön sokat agítálnak a palesztinai iskolák szelleme miatt — jegyzem meg halkan.

— Tudom — feleli mosolyogva, de mégis némi keserűséggel. — Nekik nem felel meg a mi szellemünk! Nekik jobban felel meg a chuc-laáreci iskolák szelleme, ahol a tanulók korán megtanulják a megalázkodást, a meghunyászkodást, a renegetséget, a nem zsidó társaikhoz való dörgölözést, az asszimiláció ideálját! Nekik jobban felel meg a diazporai iskola, ahol a zsidó gyermekek nem tarthatják a szombatot és vasárnap az ünnepük. Jobban felel meg nekik a galuth-iskola, ahol szakálla nőhet a fiúnak, de egy héber mondatot tisztességesen elolvasni még akkor se tud, ha minden osztályban egészen a maturáig „hit-

tanból jeles” volt. Nekünk nem kell itt „hittant” tanítani. Hogy mit imádkozzák, azt érti itt még az ovodásgyerék is. A bibliát, a zsidó irodalmat és történelmet általában megismerik olvasásból, mint literaturát. Nem kell se fordítani, se bemagolni. A héber történelmi művek az ifjúság legkedveltebb olvasmányai. A mi növendékeinknek a véreben van a zsidóság, mind érzik, hogy ők népünk jövőjének kovácsai, valamennyi kész az életét Erec Jisrael reneszánszána szentelni. Mit akarnak még? Mi pedagógusok vagyunk és nem papok! Senki sem áll útjába, hogy a rabbik vallásosabb szellemet terjesszenek a szülők közt, akik nevelhetik a maguk gyermekeit saját fazonjuk szerint. Amelyik gyereknek úgy tetszik, ülhet az óra alatt sapkában is, de nem fogjuk a sapkakérdést a tanítás sarkproblémájává

tenni. A „vaad hachinuch” orthodox iskolákat is fenntart. A mizrachisták ovodáit, elemeit, tanítóképzőit és ipariskoláit is támogatják a cionista budzsetből. Sőt legújabban a jesivákat is. A legmesszebbmenő liberalizmus és tolerancia a törekvésünk. Senki sem akar lelkiismereti kényszert gyakorolni senkire. De nem engedjük azt az inkvizíciós szellemet meghonosítani, amely politikát csinál a konzervativizmusból és hiú vásárt a vallásból. Nekünk meg kell óvnunk a gyermeki lelkek tisztaságát...

Már késő este volt, mikor felejthetlen sáronvölgyi kirándulásomról visszaérkeztem Tel-Avivba. Az új zsidó város ragyogó villanyfény árjában úszott. Amint az elektromos sugarak reávilágítottak az égnek meredő karcsú pálmafák siluettjeire, melyek közül itt is, ott is lágy héber dalok csendültek ki, olyan volt mint egy meglevenedett keleti szimfónia. Tel-Aviv dalol. A chálucok hazatértek a narancsültetvényesekből, az építő kvúcak a vakolómunkából, kötőrő fiúk és leányok a kvísről, az országútról és mind elárasztják az utcát boldogan beszélgetve, énekelve. Sokan a Rothschild-kert korzója felé tartanak, sokan a holdas tengerpart felé. A diákok is letették könyveiket és az öregek is kijönnek és belekeverednek a dalos áradatba s a goluth barázdáival teleszántott arcuk elnyugvásán látszik, hogy a prófécia teljesülését érzik itt: „Még föl-

építlek Én és te fölépülsz, Izrael hajadona. Még fölékesíted cintányéraid és kivonulsz a vigadozók körtáncaival, ifjak és öregek együtt . . . És átváltoztatom gyászukat vigalomná és megvigasztalom őket és megörvendeztetem bánatukból . . . És léssen lelkük mint egy megöntözött kert . . .

A Herzlijah-hotel széles terrasán egész magyar kolónia várt reám. Mérnökök, chálucok, Tel-Aviv amerikai gyorsaságú épülésének részesei, segítő munkásai. Köszönteni jöttek földijüket sok salómmal, a béke áldásaival. Ott van köztük a tömött fekete szakáll tekintélyével fellépő zömök ifjú Sisa, aki a pesti *Izr. Tanítóképzőn* kapta diplomáját és most Tel-Avivban tanít héberül! Amellett minden gondja, hogy miként hozhatná ki a Szentföldre körülrajongott professzorát és igazgatóját, dr. Bánóczi Józsefet. „Palesztinának meg kell ismernie Bánóczit és Bánóczinak meg kell ismernie Palesztinát!” — mondja mint megdönthetetlen igazságot. Ott van köztük a megnyúlt termetű, komor tekintetű Klein, akit a pesti egyetem jogi fakultásáról menesztett ki a numerus clausus, most odakünn is ügyvédi („*órech din*”) pályára készül s a világért sem beszélne egy szót sem másképp, mint héberül. „*Rák-ivrih!*” (csak héberül) — feleli mindenkinek, aki más nyelven szólítja meg. És rajta ragadt elválhatatlanul a jelző, amely szinte második neve lett: „*Rák-Ivrih*”. Ott van köztük a pesti Rabbiképzőből a műegyetemre és onnan Palesztinába kikerült Breuer mérnök, az Emek lecsapolója, aki a mocsárszáritás technikájának legnagyobb tekintélye lett. Ott van Vámos mérnök („*mehándész*”), akinek minden kolónián láttam tervezett házait és éppen ma délután benn álltam stílusos yemeni templomában Rison Le-Cijonban. Ott vannak a Szatmári (most „Szod-Morijah”) építéstartók, Tel-Aviv sok szép kis palotájának tervezői, Emódi, Tel-Aviv egyik legnevesebb fogorvosa („*ró-fé sinájim*”) és még sok neves és névtelen munkása Palesztina újjáépítésének. Valamennyien sok újat, érdekeset mondhatnak el nekem, aki csak második napja járok a feltámadó Erec Jisrael kábulatában.

— Az én meggyőződésem — magyarázza Breuer mérnök — kezdettől fogva az volt, hogy sokkal célszerűbb mocsaras területeket megszerezni és szanálni, mint egyéb elhanyagolt,

kietlen területeket termővé tenni. A mocsárban egy pozitív érték van, ami itt mindennél fontosabb: *vizbőség*. Mert sokkal biztosabban lehet segíteni a vízbőségen mint a vízszükségen. A kútúrás sokszor meddő és mindig rengeteg költséget emészt föl. A mocsárlecsapolás sok áldozatba kerül, de az eredmény dús talaj, amelynek megöntözését aztán szabályozni tudom. És ez a legértékesebb ebben az országban, ahol májustól októberig nem kap a föld egy csepp esőt!

Vámos építész Tel-Aviv hihetetlen arányú fejlődéséről beszél:

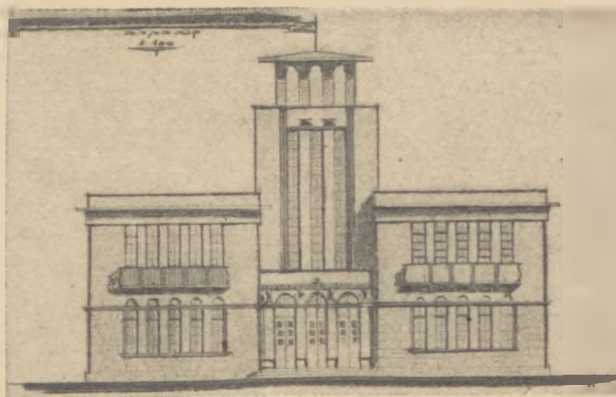
— Tizenöt évvel ezelőtt még homoksivatag volt itt, ahol most ülünk. Tíz év előtt vagy száz házig jutott a kis telepes csoport. Öt évvel ezelőtt, a háború után kétszáz ház volt. És csak ezután kezdődött a tulajdonképeni fellendülés. Az utolsó három év alatt több mint kétezer ház épült fel, körülbelül tízezer szobával, mialatt a lakosság háromezerről harmincötezerre emelkedett. Ha levonjuk a szombatot és a zsidó ünnepeket, amikor az építkezés szünetelt, azt lehet mondani, hogy *naponta három új ház épült föl Tel-Avivban*. És ez a tempó még egyre fokozódik!

— Szellemi centrummá is ilyen tempóba fejlődik Tel-Aviv — mondja Sisa. Itt telepedett le Bialik, Achad Haám és körülöttük a héber írók, poéták, publicisták egész gárdája. Itt jelenik meg a „*Haarec*”, amely csendes versengést folytat a másik nagy napilappal, a jeruzsálemi „*Dóar-Hajóm*”-mal. Itt telepedett meg a „*Morijah*”, „*Dwir*” és számos régi és új héber könyvkiadóvállalat, itt van a „*Juwal*” zeneműkiadó

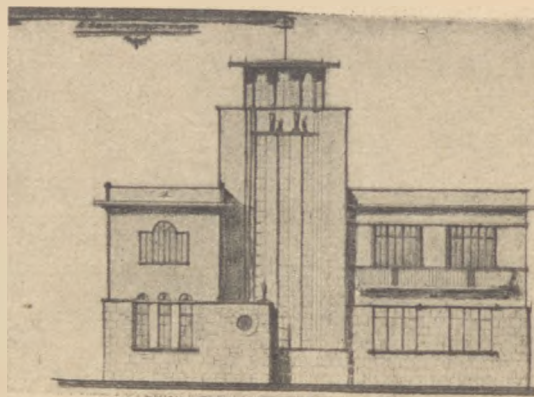
A gyermek Herzl és szülei.

Az eddig ismeretlen fénykép Vig Emil (Ujvidék-Novisad) tulajdona

Elülről nézve

A jeruzsálemi rádióállomás terve. Rodánszky Ferenc műve

Hátulról nézve

társaság központja, itt van a „*Merkáz hamórim*”, az összes palesztinai tanerők központi szervezete. Lappangó versengés folyik itt a szellemi hegemoniáért, mint hajdan Jabné és Jeruzsálem között.

— Hogy miért indult meg olyan hirtelen a fellendülés éppen 1921-ben? — magyarázza Emödi. — Ekkor májusban voltak a jaffai zavargások, amelyeknek sok zsidó, de még több arab esett áldozatul. A vihar elmúltával a Jaffában és közvetlen környékén lakó zsidók kivonultak az arab szomszedságokból és Tel-Avivba tömörültek, amely azelőtt csak Jaffa külvárosa vagy kertvárosa volt. Itt teljesen maguk közt szervezhették meg a megbízható védelmet. Én is akkor egy félreeső arab házban laktam és életem megmentését csak annak a véletlennek köszönhettem, hogy a rend helyreállítására kivezényelt csapat angol ezredesének hirtelen erős fogfájása támadt és fogorvost keresve odalovagolt az én udvarom elé, szétugrasztotta a tömeget, amely már ajtómat ostromolta, engem pedig, miután fájdalmát lecsillapítottam, katonai fedezettel átszállított Tel-Avivba . . .

— Hogy hol kínálkozik itt héber ügyvédi munka? — magyarázza „Rak Ivrit”. — Pörök hála Istennek akadnak a próféták földjén is. És akár az állami bíróságoknál (járásbíróságok, kerületi bíróságok, főlebbviteli bíróság), akár az állami ügyészségnél Jeruzsálemben, akár a városbíróságnál, vagy rendőrségnél, akár a kormányzóságoknál vagy adóhivataloknál, mindenütt az állam három nyelvén lehet tárgyalni: *angolul, arabul és héberül*. De Tel-Avivban például a városi hatóság, bíróság, rendőrség tiszta héber, minthogy a lakosság 100 százaléka héber . . .

— Talán folytassuk a diskurzust odakint sétálva?

— Helyes! De ne okozunk botrányt. Beszéljünk vagy héberül, vagy halkan. Ugyis eleget szidnak minket, hogy egymásközt folyton magyarul beszélünk.

— Talán az oroszok nem beszélgetnek soha egymásközt oroszul?

— Az más! Nekik lehetnek privilégiumaik is.

Ők jöttek ide először Erec Jisraelt felépíteni és harcoltak érte, amikor még senki sem hitt benne. Mi késői jövevények vagyunk. Rólunk azt mondják, hogy a Balfour-deklaráció után jöttünk a terített asztalhoz . . .

— No, nem nagyon volt még terítve! Sőt talán ma sincs — jegyzi meg egy cháluc. — Akciót kellene indítani, hogy legalább ma tegye meg a magyar zsidóság a kötelességét. Legalább egy kolóniát alapítsanak a Szentföldön. Mennyi magyar fiú vár itt epekedve, hogy földhöz jusson, sok régi magyar zsidó család szeretne átmenni a chaluka-koldulásból a földmivelésre, a produktív munkára. A Keren Kajemeth bizonyára szívesen adna földet egy ilyen kolóniára, csak a felszerelést kellene előteremteni a magyar zsidóságnak! Tessék beszélni a Keren Kajemeth vezetőivel is Jeruzsálemben!

— Ott jön Bialik fivére! — mutatják egyszerre a szemközt közelgő, kissé félszegen járó alakra, kinek arcvonásait épen elfedi előlem a lámpa előtt kihajló mandulafa árnyéka.

Pár pillanat múlva összeütközünk. Salom. Salom.

— Leán, már Bialik? Hová?

— El achi. Bátyámhoz. Az előbb jött haza Jeruzsálemből!

— Talán megkérdezhetné, mikor fogad holnap. Hiszen most éjfél tájban már nem zavarhatom.

— Tékef asuv. Azonnal visszajövök.

Együtt indulunk Bialik villája felé.

— Látjátok, drága tel-avivi földijeim, ugy-e ez az a testvére Bialiknak, akihez a költő már harminc évvel ezelőtt híres versét írta: „*Kis le-vél a galuthból testvéremhez Cionba*”.

אשר קטנה מן הגולה לאחי בציון

„Gabonás ősi réten szántva-vetve,
Ki volna testvér még mint te oly boldog?
Lásd, én itt fagyban járok, idegenbe,
És kóbor ebként szerteszét bolyongok . . .”

Ő már harminc éve, vagy még előbb jött ki ide hittet, áldozattal, dolgozni, ugart törni orosz

bajtársaival, barátaival, Cion rajongóival. Hát bizony az ő elsőbbségüket nem lehet elvitatni.

Lihegve érkezik a „testvér” a válasszal:

— Azt üzeni már Bialik, hogy azonnal tessék jönni! Azt mondja, hogy már Patai is fogadta őt éjfél után Budapesten...

Pár pillanat múlva ott vagyok Bialik keleti stílusban berendezett dolgozószobájában. Salom! Salom! Tíz éve, hogy utoljára láttam. Mintha még megfiatalodott volna azóta. Borotvált bajsztalansága teszi-e, amely az orosz arcot kissé angolosá formálta, vagy a szentföldi levegő ifjította meg, ahogy testvérehez írt versében megjósolta:

*„Szivemben ősnép tüzes vére lángol,
Hadd törjön hát ki erőm szabadulva!
Megifjodnák rétünk illatától,
Hajlott gerincem pálmaként kinyúlna.
A Karmel nevelt engem és a Sárón
Dús emlőjéből tejjel ittatott,
Csapongtam szerte bérceken, rónaságon,
És üdítettek édes illatok...”*

Bialik elmeséli a társaságnak budapesti tartózkodásának történetét. Hogyan menekült a háború kitörésekor a csehországi fürdőhelyről, ahol 1914 nyarát töltötte. Sokáig internálva volt, aztán Bécsben mégis engedélyt kapott, hogy az akkor még semleges Romániába utazhasson, ahonnan aztán Odesszába mehet. Átutazóban kora hajnaltól délig Budapesten kellett várakoznia nagy rettegések között, hogy valahogy észre ne vegyék és le ne tartóztassák.

Csenget a telefon, a „szach-rachók”. A „Gallé Aviv” („Tavaszi hullám”) kaszinóban türelmetlenkedik a társaság. Bialik asztaltársasága. „Tékef, tékef.” „Rögtön, rögtön! Vendéget is hozok.”

— No, hogy tetszik Tel-Aviv? — fordul hozzám Bialik künn az utcán, mosolygó szemhunyorítással, és a kérdés hanghordozásában annyi gyöngédség, lágyág és melegség van, mintha azt kérdezné: „No, hogy tetszik a menyasszonyom? Ugye milyen gyönyörű? És olyan fiatal, alig tizenöt éves...”

És be se várva a válaszat, amely persze úgyszólván magától érthető, folytatja elragadtatását:

— Én valahányszor kijövök az utcára, nem tudok vele betelni, mindig újnak tűnik előttem, újabb meg újabb szépségekkel. Ahányszor meglátom, mindig brochot, imaáldást mondanék reá. Valahogy azt, amit a szívárvány megjelenésére mondanak: „Áldott legyen, aki megemlékezik szövetségéről, szilárd a szövetségében és beváltója ígéretének”. Tel-Aviv teljesülés és álom, valóság és csoda. Nem gyönyörűség-e, ha az ember itt körülnéz és elgondolja, hogy tizenöt év alatt varázsolták elő ezt a nagy zsidó várost a pusztaságból. És a homokbuckák kiegyengetése, a sziklakövek kifestése, a talaj megtisztítása, a

telkek parcellázása, a téglák égetése, a fundamentumok ásása, falak emelése, az emelet betetőzése, kertek ültetése és minden, minden itt tisztára zsidó kezek munkája, amelyhez egyetlen idegen kéz nem nyúlt! Sokszor siratom az esztendőket, miket ott töltöttem a goluthban és nem jöttem ki építeni az első építőkkel.

— Kár lett volna Bialik goluth-költészetéért, amely itt nem születhetett volna meg...

— És ha kinézek a balkonról a tengerre és látom a kikötőhöz közeledő hajókat, amelyek tele vannak hazatérőkkel, fölzeng bennem Jesájahu látomása: „Emeld föl szemeid és lásd, mind őszseregylnek, fiaid a távolokból jönnek és leányaid becézve oldalukon. Látod és fény önt el és dobog és dagad a szíved, mintha feléd tódulna tengerek tömege... Kik azok, akik röpködnek mint bárányfelhők és mint galambok a ducukhoz?...”

Átme gyünk a Rechov Herzlen le a tengerpartra. Ezüstös holdfény csillog a hullámokon, melyek a mélyen vízbe beállított Gallé Aviv kasszinó betélnálbait körültáncolják. Bent egy asztal körül a „Haarec” szerkesztősége. Fejedelmet váró tisztelettel adják át a helyet Bialiknak.

— Mi ujság Jeruzsálemben?

— Még betegek vagyok a jeruzsálemi héberségnek — feleli a költő. — Sokáig nem is bírnám ki. Kitörök a nyelv nyakát, kifecamítják kezét-lábát és nekem valóságos fizikai fájdalom.

— Tulajdonképpen ki határozza meg az új fogalmak új nevét? — kérdelem.

— A Jeruzsálemben székelő „Vaad halason”. De itt mindenki újít és improvizál, ahelyett hogy a Biblia, a Talmud, a Midras kimeríthetetlen forrásaihoz fordulnának.

A régi és mindenütt ismétlődő nyelvújítási harc ez — gondolom magamban. — Lezajlott ez Franciaországban épúgy mint Angliában, Németországban épúgy mint Magyarországon. Palesztinában egy jó évszázaddal később vált aktuálissá, de a fő, hogy aktuálissá vált és már életbevágó. Bialik a klasszicitás híve, a jeruzsálemi kecské merészek. No meg talán ami készül Jeruzsálemben, nem tetszik Tel-Avivban. Viszont szociális kérdésekben Tel-Aviv a progresszív és ez nem tetszik Jeruzsálemben. Majd eldönti az idő, kinek miben van igaza. Ahogy eldöntötte a régi szentföldi városok tanaitáinak évszázados vitáit...

Bialik elbeszéli jeruzsálemi élményeit, találkozásait. Hirtelen kérdésbe csap át: „És mi ujság Tel-Avivban?” Nem így mondja: „mi ujság itthon?” Öröm neki, ha a nevének nevezheti Tel-Avivot. Dr. Glückson a „Haarec” szerkesztője megmutatja a friss grafikonokat, amiket Diesengoff polgármester Tel-Aviv legújabb statisztikájáról készített.

— Nem érdemes ezeket a számokat megtanulni — mondja Bialik, — mert holnap már túlhaladott valamennyi. Amióta én itt vagyok, egy év alatt majdnem megduplázódott minden és

ma már talán több zsidó lakik Tel-Avivban mint Jeruzsálemben.

— De két grafikont érdemes áttanulmányozni — tréfálgat Glöckson. — A *vízét* és a *villanyát*. Mennyi vizet használnak el itt, mennyit mosakodnak! Kár hogy nincs szappanfogyasztási grafikon is mellékelve. És a villanyáram rohamos emelkedése, mennyit világítanak és mennyi gépet hajtanak! Ezt még Ruthenberg sem hitte volna. Ő a Jordán vizerejét akarja villamosítani, de ma-holnap kevés lesz a Jordán. Hozzá kell majd venni a mi Jarkonunkat is és talán éppen innen fogják világítani és mozgatni Jeruzsálemet . . .

— Diesengoff új városházat tervez. A régít már kinötte Tel-Aviv.

— Salamon király idejében — mondja az öreg Ravnitzky, Bialik nagy Agáda-művének társszerzője — ide Jaffába usztatta le Hiram, Tyrus királya a libánoni cédrusokat és innen fölvitték Jeruzsálembé a templom fölépítésére. A második templom fölépítésekor a perzsa Cyrus és Ezra idejében is ez ismétlődött. A harmadik fölépítésnél is Jaffa Tel-Aviv csak állomás lehet Jeruzsálem felé . . .

— Kitűnő mithológiai „midrásmagyarázat” jutott eszembe — mondja egy fiatal héber hírlapíró. — Kepheus és Joppe leánya: Andromeda egy sziklához volt itt láncolva, míg Perseus meg nem szabadította. Kepheus és Joppe az egymással versengő, majd egymással házasságra lépő Hajfát és Jaffát jelenti, Jaffát régi görög-római írók Joppenak nevezik . . .

— A többit már értjük — szakítja félbe a szerkesztő. — Érdekes Diesengoff foglalkozási grafikonja. 1.5 százalék rentier, 1.7 százalék szállodás, 2 százalék gyáros, nagyiparos, 3.2 százalék tanító, 3.7 százalék szállító, 6.5 százalék sza-

bad foglalkozású: építész, mérnök, író, művész, orvos, ügyvéd stb., 10.4 százalék kereskedő, 11 százalék irodai és kereskedői alkalmazott, 28.4 százalék kisiparos, 31.6 százalék ipari munkás. Zsidó város „levegő-exisztenciák” nélkül.

A kaszinó-terem hirtelen besötétedik, egy pillanat múlva fönt a plafonon sötétvörös lampionok gyulladnak ki. Egyik sarokban megszólal a Jazz-band és a misztikus vörös fényben tükröző parkettre foksztrottozó párok lejtene ki.

Valami kimondhatatlan fájdalom ragadt szíven. Minek hozták ezt ide a lázas, beteg Európából? Ezt a kábító narkotikumot, ide, ahol egy egészséges, új, viruló életnek rakják le a fundamentumait? Bialik észrevette elbűsülését:

— Lehangol ez a kép? — kérdi mosolyogva. — Nincs-e benne a próféciában, hogy „akkor vigadni fog a hajadon a táncban”?

— Igen. Láttam ma künn a kolónián horratáncot az alkonyatban. Szabad ég alatt kezüket egymás vállára téve forogtak a széles körtáncban ifjak és leányok és a távozó nap biborsugarakkal fonta át a szép testvéri láncot. Nem a tánc hangol le, csak ez a tánc és itt . . .

— Kis áldozat ez az idegenforgalom oltárán. Jönnek angol tiszték és turisták, akiket jobban érdekel a foxtrott és a shimmy, mint a héber nyelv renaissancea. Ezeknek is kell nyújtani valamit. Nem nagyobb bűn ez, mint amikor Salamon király a pogányok kedvéért oltárokat épített Jeruzsálem mellett a pogány isteneknek.

— Tel-Avivnak világfürdő-várossá kell fejlődnie — mondja dr. Glöckson. — Tel-Aviv tengerpartja a legegészségesebb. Klimája télen-nyáron enyhe. Itt az új grafikon. Január 13 fok Celsius meleg, február 14 fok, március 16 fok, április 17 fok, május 19 fok, június 24 fok, július 26 fok, ez a legmagasabb, aztán megint visszafelé megy és még decemberben is 14 fok meleg van. Ide fognak majd jönni Izrael módosai az egész diasporából pár heti tengerparti üdülésre. Miért vigyék a pénzt Itáliába és a Riviérára?

A vörös lampionok elaludtak. Pillanatnyi sötétség után újra kigyulladtak a terem villanycsillárjai. Kimegyünk a terraszra. El-elnézünk a filiszteus partok felé. Lent a betonpillérek közt két cháluc sétál a sötétben, dalolva. Bent a városban már tilos az ének ilyen késő éjszaka, — amint a legújabb héber plakát hirdeti. Polgármesteri rendelettel kellett eltiltani az utcai éneklést. De itt a tengerparton a legzengőbb hang is belevész a hullámok zúgó morajlásába és nem háborítja a csendet.

Hallgatom a messzeségben el-elhaló héber éneket. A kikötő fárosza percenként föllángol és újra elalszik. A távolban úszó hajók világítanak a tengeren. Holnapi chálucok jönnek-e utakat törni, köveket feszíteni, falakat emelni, kerteket ültetni, hogy újra házak százai épüljenek Tel-Avivban és Jeruzsálemben?

Breuer József, az Émek mocsárszártó munkálatainak vezetője, akit a Népszövetség maláriabizottsága legutóbb különös elismeréssel tüntetett ki.

ZENÉLŐ ÓRA

Mayer Amsel második fia, *Salamon báró*, aki Bécsbe tette át működése helyét, szintén ismeretes volt a Rothschildok közismert szellemességéről. Salamon bárónak volt egy nagyon világfiás hajlandóságú fia, aki kirándulásainál rendszerint ugyanazt a fiakkert szokta igénybe venni s akit fiakkerose már nagyon jól ismert hercegi bőkezűségéről. Egy napon az öreg Salamon vette igénybe fia kocsiját és a kocsis már előre dörzsölte a tenyerét, hogy milyen busás borraivalót fog kapni attól a Rothschildtól, akinek már a fia is anyyira gavallérosan szokott fizetni! Milyen nagy volt azonban a meglepetése, mikor az öreg báró csupán a kijáró tarifát fizette le neki az út végén.

Salamon báró észrevette a kocsis megnyult ábrázatát:

— Mi az? Több járna magának?! — kérdezte.

— Több nem járna — felelte a kocsis — de a fiatal báró úr legalább is hatszor ennyit fizetett volna.

— *Igazán?! — csodálkozott a báró. — Hja, a fiamnak gazdag apja van . . . Nekem . . . nincs gazdag apám . . .*

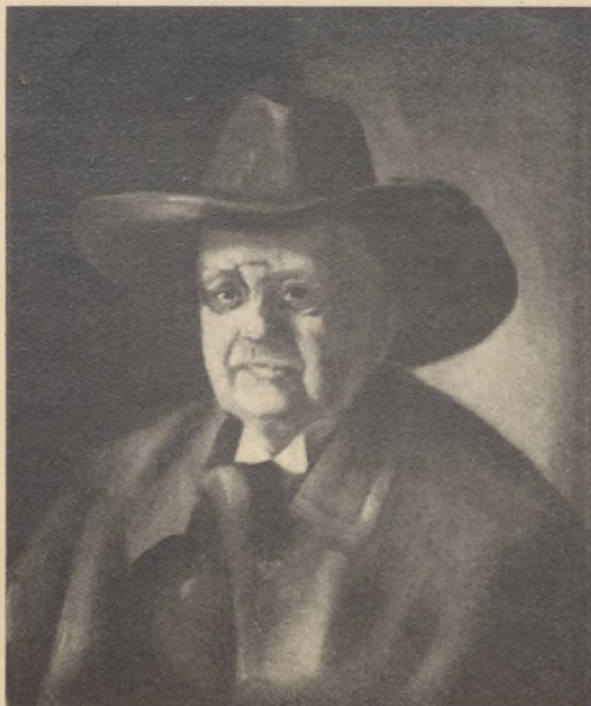
Mayer Amsel legidősebb fia, híres volt azokról a szinte klasszikusnak nevezhető szép mondásokról, melyekkel egy-egy kiválasztott embernek a hódolatát tudta bemutatni. Egy napon a nagy német szobrász, *Thorwaldsen* volt Rothschildék vendége s mint később ő maga mondotta, élete legszebb bókját kapta a legidősebb Rothschild-fiútól. *Thorwaldsen* ugyanis nemcsak rendkívül ünnepelt, zseniális művész, de nagyon szép ember is volt és mikor bemutatták a Rothschild-fiúnak, az a maga szerény és keresetlen módján ezt mondta neki:

— *Őn olyan szép, művész úr, mintha csak ön magának műve volna! . . .*

Az öt fiú közül talán éppen Náthán volt az egyetlen, aki a legérzékenyebb áldozatot hozta a Rothschild-házért: lemondott érte a szerelméről. Élete végéig fájt ez a seb „Európa legöregebb nábobjának“, aki sohasem feledte el első szerelmét, saját szavai szerint: „*az egyetlen lényt, akit szerettem s aki sohasem lehetett az enyém*“. Ugyancsak ő volt a testvérek között a legvallásosabb is. A frankfurti bankház egy főtisztviselője jegyzi fel róla a következő sorokat:

„Egész Frankfurt városában ő a legvallásosabb és legjámborabb zsidó. Még sohasem láttam embert, aki annyira sanyargatta volna magát, olyan őszinte megalázkodással verte volna a mellét és fohászkodott, sirt, jajveszékelt volna a Mindenhatóhoz, mint Rothschild báró a hosszúnapon, a frankfurti zsinagógában. A szünet nélkül való imádkozástól és az éneken való szakadatlan résztvételtől nem egyszer esett össze ájultan és kimerülten. Ilyenkor aztán izgató illatú, erősen fűszerszagú növényeket — melyeket maga termesztett saját kertjeiben e célra — tartottak orra alá, amíg csak magához nem tért . . .“

Ezeknek az önsanyargatásoknak az a körülmény is volt oka, hogy Náthán báró érdeklázassága gyermektelen maradt. Hosszú ideig a legnagyobb önkéntes sanyargatásoknak vetette alá magát és áhitva áhított utódért . . . mindhiába. Náthán báró, a legidősebb Rothschild fiú, gyermektelenül halt meg.

Palágyi Lajos arcképe

Kiss Ernő olajfestménye

A HATVANÉVES PALÁGYI LAJOS

Palágyi Lajos poétai alkatának motorikus centrumában ott találjuk hajlamát a *filozófiára* és a *szatírára*, ami voltaképpen egy dolognak két oldala. Ahogy az embereket, az életet, a természetet megérzi, látja, reflektálja, abban első pillanatra szembeötlik a filozófiai álláspont. Érzései, gondolatai többnyire filozófiai aláfestésben jelennek meg. Szatírája is filozófiai mélységekből ered; mindig fölényes és keserű és nagy távlatokba nyíló, sohasem sekélyes avagy léhán elméskedő. A dolgok lényegébe hatol, az igazságot kereső, az erkölcs diadaláért küzd. Vérbeli pesszimista, a sötét színek és komor hangulatok rabja és mestere. Ezek a vonások nem a népszerű poéta ismertető jelei. *Palágyi* a *minoritások költője*, nem megalkuvó a tömeghatás kedvéért, nem kellemes, sima társalgó. Zord utitárs ő, magános utakon, amelyek sötét, mély szakadékok szélén vezetnek. Monumentalitása és nagyvonalúsága sokszor megdöbbent és kifáraszt. Műveiből hiányzik a Grácia istenasszonyának finom sziluettje. Derűje sem igazi derű, valami nyugalanság érzékeltet rajta, mintha a mosolygó felszín fenyegető örvényt takarna. Filozofáló és szatirikus hajlamában, elméje nyugtalan vándorlásában, önmagát marcangoló kétségeiben, erkölcsi ítélete erejében, tehetségének keccsesség nélkül való darabos és súlyos megjelenésében sok olyan vonást fedezhetünk fel, amelyek meggyőzőbben fejezik ki *Palágyi* zsidóságát, mint *Bibliai emlékek* című kötete. És életpályájának tragikus küzdelmei és szenvedései is mintha az örök zsidó sorsot példáznák. Ővé a félreértettek, meg nem becsültek, magukra hagyottak mártírúma, amelynek keserű kínját a családi élet bensősége és melege enyhíti csupán. A családi érzés úgy szólván vezető motívuma újabb költészetének. Egyetlen fiának halála, családja szenvedései olyan fájdal-

mas, megrázó hangokat korbácsolnak ki belőle, amik a görög tragédiák kórusából zokognak felénk, amikor a kegyetlen Végzetet oszromolják. Ilyenkor megszaggatja lelke ruháit és belevájja körmeit vérző szívébe. És az önkínzástól sem hite; sem filozófiája meg nem óvja.

A tiszta, nemes, meg nem alkuvó poézis barátai megértő tisztelettel köszöntik *Palágyi Lajost* munkás öregsége küszöbén.
Dr. Szegő Arnold.

Palágyi Lajos verseiből

VAN-E MÉG?

*Van-e még fájdalom,
Melyet nem kellett végigállanom?
Tart-e számomra még
Valami új, nagy sors-csapást az ég?*

*Van-e lelkembe rés,
Ahol még hatolhat szenvedés?
Maradt-e birtokom,
Amelynek vesztét majd sirathatom?*

*... Rémület száll belém.
Van a világon, van mi még enyém:
Leányom, hitvesem ...
Előled oh hogy rejtsem, istenem?!*

BOLOND HALASZAT.

*Kis ember, örült vak vágy a te veszted,
Hogy a világűr titkát kihalásszad.*

*Elméd hálóját mélységbe eresztet,
De csak a semmi éjén tétovázhat.*

*Húzod, vonod, hogy minden ízed reszket,
És mi a zsákmány? Tajték, pára, látszat.*

*S ha konok dühvel százszor újra kezded,
Csak hálód tépi a bolond halászat.*

*Szelek, hullámok darabokra bontják
S te követed a mélybe lelked rongyát.*

HÜTLEN EMBER.

*Ha hütlen is az ember, ne gyalázzad!
Kitől, mitől tanulná a hűséget?
Őt csalja minden, szín, hang, milljom látszat,
Őt öli orvul anyja, a természet.
A távolság ámitja sejtett széppel,
A jövő csalja, vonja őt a sirig.
Reménye ábránd és tudása kétely
S ahány bálványt hitt, mind megcsalta mindig.*

NEM ENGEDTEK.

*Nem engedtek versenyükre engem.
Elnémítani így akart a gög.
Dalomat hát a jövőnek zengem,
Amikorra elnémulnak ők.*

ZSIDÓ HUMOR

A TULVILÁGI ÜDVÖSSÉG.

A híres dubnói magid egyszer egyik előregedett kollégájának adományokat gyűjtött. Utjában betért egy gazdag öreg zsidóhoz is, aki azonban egy fillért sem akart adni. A jószívű nem mutatott haragot, szó nélkül sarkonfordult, csak az ajtóból szólt vissza: — Neked is részed lesz a túlvilági üdvösségben. Az öreg zsidó e szavak hallatára a magid után szaladt és kérte, magyarázza meg szavainak értelmét. A magid készséggel tett eleget a kérdésnek ilyenformán: Volt egyszer egy hozzád hasonló zsidó, aki életében sohasem adakozott, de végredeletileg meghagyta, hogy összes ingó és ingatlan vagyonát pénzzé tegyék és vele együtt temessék el. Amikor Isten ítélőszéke elé került, legnagyobb bűnének az találtatott, hogy a vagyonából sohasem adott a szegényeknek. Ő azonban azzal védekezett, hogy a földön élő emberek között sok a csaló, vannak gazdagok is, akik kéregetnek stb. Ezért magával hozta a vagyonát, hogy osszák szét az égben, ahol minden igazságos. A gazdag zsidó érvelését el is fogadták az égben és az ítélet úgy szólt, hogyha még két embert találnak, aki másvilágra vitte a vagyonát, úgy egyenesen a mennyországba kerülnek mind a hárman. Hosszas keresgélés után csak egyet találtak. *Korachot*, aki kincseivel együtt a föld alá süllyedt. — Nos hát — fejezte be a magid meséjét — ha te is oda viszed a vagyonodat, akkor már hárman lesztek és részetek lesz a túlvilági üdvösségben.

AZ APIKORESZ VAGY A KUTYA.

A Malbimtől, a híres volt bukaresti rabbtól kérdezte egyszer egy apikoresz a következőket: — Rabbi úr, a zsidó hagyomány szerint minden öreg talmudtudós előtt fel kell állni és ha egy kutyát látnak, akkor azt mondják, le kell ülni és akkor nem harap meg. Tehát mit csináljunk ilyenkor, mikor egyszerre látunk egy talmudtudóst, meg egy kutyát? A rabbi erre így felelt: Ez csakugyan nehéz kérdés és még nem láttam írott feleletet sehol, hogy hogyan kell cselekedni ilyenkor. De oly esetben, amikor nem tudunk határozni, követni kell a népek a szokását. Tehát menjünk mi ketten végig a városon és úgy látni fogjuk, hogy fog cselekedni a nép!

HÁROMNAK VAN SZERENCSEJE.

Egy litván zsidó mondotta Ros-Hasonó után Csernichovszkynak: Háromnak van szerencséje Ros-Hasonókor, az Uristennek, Izraelnek és a Sátánnak. 1. Az Uristennek szerencséje, hogy Ábrahám nem áldozta föl Izsákot. Mert hiszen így is, hogy csak akarta feláldozni, tele van vele az imakönyv, folyton emlegetik és ismétlik a legkülönbözőbb formában, emlékezz meg Ábrahám atyánkról, aki oltárhoz kötötte fiát stb. Mi volna, ha csakugyan feláldozta volna. Akkor az égi Atyának egész nap csak ezt kellene hallgatnia. 2. Izraelnek szerencséje, hogy a sófárfuvás előtt azt a rövid „Lamnacéach“ zsolnárt választották ki hétszeri elmondásra, holott van egy tízszer ilyen hosszú „Lamnacéach“ is és akkor azt kellene hétszer egymásután elmondani. 3. És a Sátánnak szerencséje, hogy a sófárt úgy fujják, hogy a szűk nyílásánál fujnak bele és így ha a sátán szokásához híven belebujik a sófárba, a széles nyíláson át menekülhet, míg ellenkező esetben, a szűk nyíláson kellene kivergődnie.

MORDECHÁJ AVI-SHAUL : TRUMPELDOR

„Ezek az utolsó perceim. Azt izenem nekik, hogy harcoljanak az utolsó pillanatig a nemzet becsületéért” (Trumpeldor kapitány szavai 5680. Adar 11-én Tel-Chájban.)

I.

Csodálatos ember volt ő.

Hős katona, vezér, politikus, szociológus, álmodozó — zsidó. Mindez egyesült Joszéf Trumpeldor kapitányban, a félkarú hősből, aki az észak-kaukázusi városkából magával hozta atyjának, I. Miklós cár éveken keresztül hű katonájának, fegyelemmel, kötelességtudással, becsületes szívvel, emberszeretettel nemesített jellemét, — féltékenyen őrizve azt, mint valami drága, drága kincset és megaranyozva a zsidó nép ujjászületéseért és szabadságáért folytatott küzdelem nagy és szent ideáljával.

Csak negyven évig élt Trumpeldor kapitány: csupa hősiesség és önfeláldozás volt az élete — s a halála is. Amikor Port-Artur seregében szolgált, azt írta neki atyja: „Remélem, hogy a harc mezején sem fogsz szégyent hozni, amint béke idején sem tetted, nevemre, zsidó néped nevére s orosz hadseregéd nevére”. József elvesztette egyik karját, de természetesnek találta, hogy félkarúan is együtt maradjon, együtt szenvedjen bajtársaival s természetes volt nála az is, hogy a hadifogságban ő biztassa, ő támogassa, ő táplálja szellemi és testi táplálékkal orosz és zsidó bajtársait, — ő volt a szervező-erő, az előadó, a tanító, az író, a poéta — a lélek.

Filozófus volt és utópisztikus álmodozó, aki egybe tudta olvasztani zsidóságát a magasabb emberi életkereséssel — de katona is volt és teli életakarattal, vezérlő szellemmel és tudással, hogy keményen és elszántan, önmegtagadással és nagy-nagy áldozatokkal harcolni is tudjon eszméiért.

Rövid élete hányatott és mozgalmas volt: eseményekben és fordulatokban gazdag: egész kis világtörténelem. Ő szilárd maradt mindvégig és sohasem vesztette szem elől a célt: ideális, magasabbrendű társadalom a szabad, független, kulturával, ember- és életszeretettel telített zsidó nép Palesztinájában. Eszméit életével-vérével pecsételte meg.

1905-ben tér haza Trumpeldor a fogságból. Következik az előkészülésnek, az előkészítésnek, a tervezésnek, a tanulásnak, a tanításnak hat hosszú esztendeje. A félkarú tudós és katona egészen elmerül szociológiai tanulmányokba. Egyetlen apróság, egyetlen mellékkörülmeny, egyetlen lényeges vagy lényegtelen momentum, egy árnyalat, egy pont nem maradhat figyelmen kívül. Trumpeldor maga a megtestesült alapos-

Trumpeldor. (Gordon newyorki szobrász műve)

ság. Telve van optimizmussal és ez magyarázza meg aprólékosságát, amely mégis mentes a kicsinyességtől. Tanulmányai közepette ráér még társairól pszichológiai megfigyeléseket is feljegyezni. „Minden fontos neki” — írja róla életrajzírója. S miközben szervezi Pétervárt a maga kis társaságát, — egyetemi jogi tanulmányt is folytat. Társait alaposan megválogatja. Érzi, hogy nem mindenki alkalmas arra az erőkifejtésre, amely valakit egy Trumpeldorhoz kapcsolhat.

A végleges megszervezést követő első esztendő végén már Palesztinában találjuk őt néhány társával együtt. Megszervezi az első kvucát. Elérkezett a döntő pillanat. Társaival együtt Migdalban dolgozik. De mindig éber és érzelmes szíve a Gálutban maradt társakról sem feledkezik meg. Egy Oroszországban maradt barátjának írja: „... kedvesem, miért nem vagy most velünk, miért nem lehetsz részes a mi új életünk kezdetének örömeiben, szeretett országunkban!”

De az első kísérlet összeomlott. A katonás Trumpeldornak egy hibája volt: „erős kézzel és tulságosan egyszerű átfogással akarta megvalósítani az életben a megírt tervezetet, a tervnek összes pontjait.”¹⁾

¹⁾ M. Poznansky: Trumpeldor életéből.

De ő nem esik kétségbe. Tisztán látja a végső célt: az eredményt, amely a jövő méhében rejlik. Bécsbe utazik 1913-ban a XI. cionista kongresszusra. Amikor visszajön, csak rövid ideig marad Jaffában. A Galilból rossz hírek jönnek. Néhány sómér elesik a beduin-harcokban. Felébred lelkeiben a katona, az akadályt nem ismerő önfeláldozó testvér. A veszély helyére siet — megszervezni a védelmet. De a munkát sem veszti szem elől: Daganiában dolgozik a félkezű chaluc-hős.

Miközben pontos nemzeti programot dolgoz ki, részt vesz az összes kvucák gazdasági és szellemi életében. A program egyszerű, világos és határozott: „1. Nemzeti nevelés. 2. Erec Jisraél földjének nacionalizálása (ami annyit tesz, hogy földet kell szereznünk és azt az egész zsidó nép tulajdonává kell tennünk). 3. Szilárd és ha lehet közvetlen kapcsolat teremtése (a galutból) Erec Jisraéllal.”²⁾

Azután megmagyarázza pontjait: nemzeti nevelésen értendő a zsidó szellemben és a héber nyelven való nevelés. „A nemzeti nevelés zsidó lelket adjon a zsidóságnak. Csináljon a forma szerint zsidókból lényegben való zsidókat.” Erec Jisraél földjének nacionalizálása azt jelenti, hogy a zsidó földet zsidó kéz művelje meg: térjen vissza a galutzsidó a munkához, az eke szarvához. Ezenkívül gyarapítandó „Keren Kajemet le Jisraél” vagyona. A nacionalizálás elve pedig

²⁾ Trumpeldor egyik leveléből.

Einstein és Ussielichkin Jeruzsálemben

nem hogy ellenezné, hanem megköveteli a zsidó magánbirtokok növelését. A Galut és Palesztina közötti kapcsolat úgy teremthető meg, hogy Palesztina-információs hivatalok nyíljanak, a Palesztina-ismeretek terjesztendők; propagálni kell a turisták és utazók Palesztina-látogatásait, elő kell segíteni zarándokcsoportok szervezését és a chaluc-kvucáknak már a Galutban való megalakulását.

Trumpeldor ismeri az összes kvucák életét. A gazdasági dolgok épp úgy érdeklik, mint a szellemi. Pontosan van informálva az egyes kolóniák és kvucák helyzetéről; tudja hány és milyen gép van a kvucában, milyen eke és más gazdasági szerszám. Értesülve van a „bachurim” életéről. Dolgozik a mezőn, mindig egyforma és egyenlő a munkában a többi chaluccal. Értesítéseket küld a Galutba a kvucák hős sómérjeiről. „Jákob Feldmann, a Sedserában elesett sómér helyét bátyja töltötte be. Amint megtudta, hogy öccse elesett, azonnal értesítést küldött, hogy . . . (néhány szó, ami nem került a nyilvánosság elé) és betölti testvére helyét. Szép ez és hősie; így való Erec Jisraélben! A sorok be vannak töltve és a munka rendben halad előre.”³⁾

1914-ben, a háború kitörése után Alexandriában van. Trumpeldor újból katona. Beáll az első Gdudba, az első zsidó légióba, amelyet azonban az angol kormány Gallipoliba küld. Még félnek a zsidó légiót egyenesen Palesztina-ellenes operációkra használni. Az orosz tartalékos tiszt hamarosan elnyeri az angol kapitányi rangot. Így is jó egyelőre: a félkarú kapitány Gallipoliban is hős. Az első sorokban harcol, katonáit fanatizálja, a cél mindig ott lebeg szeme előtt: *független zsidó Palesztina*.

S a komoly katonás férfi tele van jókedvvel. Ez egyik fő jellemvonása. A legnehezebb és legveszélyesebb helyzetben sem hagyja el őt egészséges humora. Golyózáporban írja leveleit: „E pillanatban kaptam kézhez május 1-én kelt leveledet. Ej, törökök! várjatok egy kicsit! hadd fejezem be az olvasást . . . (kihagyások.) A rabló M.⁴⁾ énekel! És G. segít neki; csak a doktor fekszik és hallgat.”

A katonái körülrajongják. Egy incidens alkalmával, amely közte és az ezredese között volt (az ezredes sértő szavakkal illette Trumpeldort) Alexandriába való visszarendelését követeli a kapitány. Az ezredes megírja a parancsot, de mikor ennek híre terjed a légió katonái és tisztjei között, csaknem lázadás tört ki — s az ezredes kénytelen bocsánatot kérni a megsértett kapitánytól. „A kapitányunk nélkül nem harcolunk! Vele együtt esküdünk fel!”

De ő is együtt érez katonáival. Megvédi őket

³⁾ Trumpeldor leveléből.

⁴⁾ Zsidó tisztársai, akikkel közös fedezékben volt.

néhány brutális angol tiszt bántalmazásaitól, amelyek által a légio közszelleme igen leromlott. De ő és leghűbb katonái kitartanak: „Palesztinán kívül, de Palesztináért harcolunk. A békekötésnél számba veszik a mi részvételünket a háborúban.” „Nincsen jogunk a zsidó nevet megszenstégteleníteni. Senkinek se legyen joga azt mondani, hogy a zsidók gyávák és becstelenek!”⁵⁾

Amikor az első állásokba megy, levelet ír. Telve van odaadással, hűséggel, önfeláldozással: „Ha meghalok, örömmel és könnyű szívvel megyek, mert egy nekem drága dologért halok meg. Hát nem öröm az: meghalni abban a tudatban, hogy ezen az áron valamit kapni fog a népem drága hazámban, Erec Jiszraélben? De mit is irok? Hiszen szégyen fogja arcomat előnteni, ha meg nem halok ma.” Katonáival a „Hatikvá”-t és „Szeu cijoná”-t énekli, amikor a tűzvonalba indulnak.

Közben levél jön Jabotinskytól. Londonban folynak a tárgyalások egy nagy „Gedud” létesítése körül. Trumpeldor reménykedik, hogy a palesztinai frontra kerülnek. Itt, úgy érzi ő is, a katonái is, megalázó a helyzetük. A parancsnokló tábornok is hivatalos jelentést kap. Minden a legjobban halad. A kapitány közben megsebesül, amikor kilovagol a tűzbe egy súlyosan sebesült katonájához. Oda se neki. Még kórházba sem megy. A légiót egy percre sem hagyja el.

II.

„Nem tesz semmit. Jó meghalni a házáért.” (Trumpeldor kapitány utolsó szavai 5680. Adar 11-én Tel-Cháiban.)

De a légiót mégis feloszlatta az angol hadvezetőség. A katonák egyrésze Alexandriában várja a másik, a nagy, a Jabotinsky által kezdeményezett Gedud megalakulását, amely a palesztinai frontra van hivatva menni. De Trumpeldor nem tud várni, Londonba utazik, hátha ott tehetne valamit. Ott találjuk 1916 végén. Közben kitör az orosz forradalom. Új perspektívák nyílnak, míg Londonban nincsen reménység. Oroszországba utazik, ahol Kerenskyvel tárgyal egy zsidó légio megalakítása ügyében. Közelebbi cél: a zsidók megvédése a pogromok ellen. Távolabbi: a légiók élén Palesztinába vonulni.

Csupa álmodozás, csupa tervezgetés — s szervezés, tárgyalás, alkudozás: élet és mozgás. A légio megalakul. Trumpeldor a parancsnok.

Közben azonban az orosz hadsereg feloszlásnak indul s vele együtt a Gedud is. Kitör a bolsevizmus. Trumpeldor kiválogatja a legjobb embereit és megcsinálja velük a „Hechaluc” mozgalmat. A „Hechaluc” csoportok alkotják a vidéki városokban a zsidó védőrséget s egyuttal mező-

⁵⁾ Trumpeldor leveléből. (1915 május 23.)

Galileában. Wolf Sándor (Wien) felvétele.

gazdaság és ipari telepeket létesítenek, melyek a „chávér”-okat előkészítik Erec Jiszraélre.

Trumpeldor a lelke a mozgalomnak. Előadásokat tart, szigorú szabályzatot dolgoz ki. Mindenütt a kooperációt hirdeti. Fialat erőket csoportosít mindenütt, akik alkalmasak és hajlandók a zsidó országépítés súlyos és nagy áldozatokkal járó munkáját a szenvedésnek, a nélkülözésnek, az odaadásnak életközösségében végrehajtani.

Trumpeldor egy „Hechaluc” című füzetet ír, amelyben a mozgalom alapelveit fekteti le. A mozgalom központja városról-városra vándorol, aszerint, hogy Trumpeldor hol tartózkodik. Petrográd, Moszkva és Oroszország más centrumaiban chaluc-kongresszusok folynak le. A félkarú kapitány mindenütt úgy jelenik meg, mint egy próféta, mint a jövő nagy Formálója. Istenítik.

Az alapelvek: munka, kooperáció, közösségen alapuló élet, fegyelem, odaadás, rend, kisigényűség. Némileg katonás színezetük van a szervezeteknek.

Végre Palesztinába indul a vezér társai megbízásából, hogy az új helyzetet tanulmányozza a helyszínen. Milyen a politikai helyzet? Mennyire lett Erec Jiszraél befogadóképesebb? Hogyan lehet elhelyezni chaluccsoportokat és milyen számban? Ezek azok a kérdések, melyeket Trumpeldornak tanulmányoznia kellett, hogy

azután visszatérjen és a kivándorlást szervezze és vezesse.

Az út akkor még nehézségekkel, sőt életveszedelemmel jár. 1919-et írunk. Először Konstantinápolyba megy. Ott kisebb centruma van a cionista politikának. Itt értesül először a palesztinai katonai uralomról, a bevándorlási nehézségekről. Leveleket ír az otthonmaradtaknak, biztatja, nyugtatja őket. Hadd álljon itt két levele, amelyek hű tükröi Trumpeldor nemes lényének.¹⁾

Jalta, 3 óra, augusztus 4/17, 1919.

Drága Jehuda!

Hajón ülök. Szél. A hajó nemsokára indul. Sietek.

Utazom. Irni fogok. Kár, hogy az „általánosak” (cionisták²⁾) nem szerezték meg az anyagot a zsidók helyzetéről. Igyekezni fogok Konstantinápolyban információs irodát szervezni. Konstantinápolyban is, Erec Jisraélben is igyekezni fogok becsülettel és hűséggel teljesíteni kötelességemet. Tudom, nehéz a testvéreknek, akiket itt hagyok, de hiszem, hogy közel a megváltás órája. Erősödjenek. Erősödjenek és dolgozzanak. Ne feledjék, hogy a nép jövője elsősorban önmagától függ. Szervezzetek közös konyhákat, műhelyeket, paraszt-kvucákat, sütődéket, héber kurzusokat. Kooperáció, kooperáció, kooperáció. Ebben van a leghelyesebb és legrövidebb útja feltámadásunknak.

Héberből fordítva a „Méchájé Jozsef Trumpeldor” című gyűjteményből.

²⁾ A cionista középpárt.

Zsinagoga a „Nachlath Jakov” kolonián, melyen „Jablonai” chászidok telepedtek le

Erősítsétek a szervezetet („Hechaluc”). Szükség lesz rá, ha megnyílnak a kapuk. Talán közel a nap. Az ifjúságot, az én kedves és jó ifjúságomat, gyöngé izmaival és hatalmas akaratával és szeretetével — nem feledem. Ha lehetséges lesz, megszerzem az engedélyt a Gedudim bejövételére s visszatérek, hogy segítsék a szervezésükben. Vizontlátásra közeljövőben! Forró, szívből jövő üdvözlétem az összes barátainknak. Ne irigyeljenek nagyon. Én 10—15 nap múlva fogom látni a haza mezőit és a kedves-ismerős arcokat s ők — 3—4 hónap múlva. Csak türelem! A „Chaluc”-nak mindig szilárdnak kell lennie.

Ilyen „chaluc”-üdvözléssel

J. Trumpeldor.”

A másik már Konstantinápolyban kelt:

Konstantinápoly, 1919 augusztus 13/26.³⁾

Beszélgettem sokakkal, akik Európából és Palesztinából jöttek s e beszélgetésből, valamint ujság- és levélhírek által, meggyőződtem arról, hogy kevés, szégyenletesen kevés még az, amit eddig elértünk . . .

Palesztinán még angol katonai hatóságok uralkodnak. E hatóságok csaknem teljesen megszüntették a bevándorlást, különösen az orosz zsidóké, kiket általánosan bolsevikoknak tekintenek.

A közvagyon még nem jött Palesztinába és közmunkákról még csak beszélnek, a nemzet földjén alakítandó kooperatív farmoknak s más közmunkáknak nagyobb mértékben való megteremtéséhez még nem fogtak hozzá.

Itt Konstantinápolyban sincs kielégítően szervezve a munka . . . Magunk voltunk kénytelenek hozzálátni az emigráció szervezéséhez.

Ajánlom, hogy figyelmeztessetek mindenkit, ne üljenek fel hamis és tulzott híreszteléseknek.

Ismétlem: a zsidó nép helyzete igen súlyos. Palesztina kérdése még nincs megoldva és a legközelebbi jövőben kell megoldódnia. Rendkívüli nemzeti lelkesedésre és lelki felemelkedésre van szükség s a nép összes erőinek különös megfeszítésére. Ha nem lesz így, akkor elveszett nekünk Erec Jisraél, elveszett s nem tér vissza hozzánk.”

³⁾ Csak egyes részleteket közlök itt, amelyek a nagyközönséget, véleményem szerint, érdekelhetik.

Trumpeldor tisztán látta az akkori helyzetet, de nem csüggedt el. Ott is dolgozik, szervez, levelez, „Hechaluc”-csoportot létesít, lelkesít.

Megteremt Konstantinápoly közelében egy előkészítő mezőgazdasági kooperatív kolóniát. „Uj Ut” a neve. Minden lépése, minden ténykedése: program. Minden szava: erő. Minden sor írása: teremtmény.

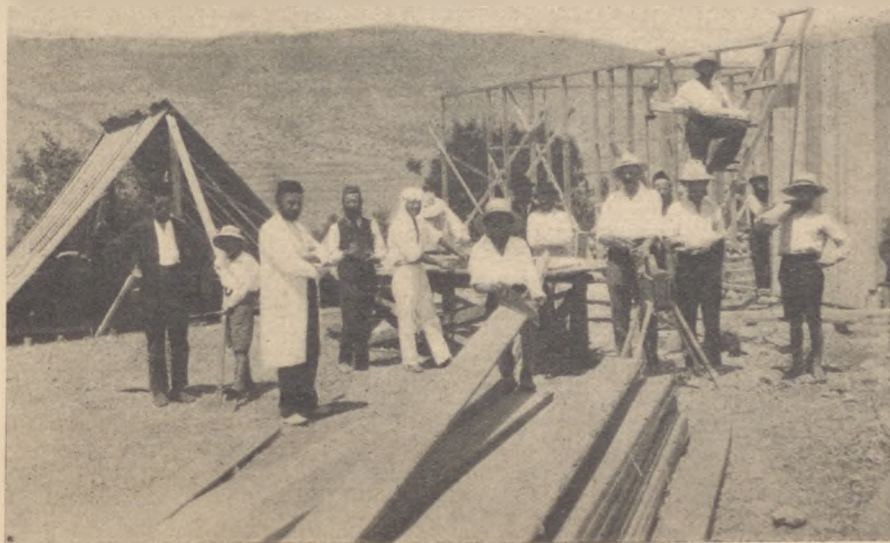
1919 novemberében ér Palesztinába, hogy soha többé el ne hagyja. Az események maguknak követelték őt s ő habozás nélkül megy a veszélybe. Az összeköttetést mindvégig fenntartja az oroszországi „Hechaluc” organizációkkal és azoknak ő általa létesített konstantinápolyi fiókjával. De közben résztvesz a palesztinai munkásmozgalmakban. A két munkapárt között áldatlan harc dúl. Ő közbeveti magát. Békét közvetít. Egységet sürget. Látja, hogy az ország még szegény, még nyomorult, minden kezdetleges — az erőket egyesíteni kell. Ezért harcol szóval és tollal.

Még nem akar az országban maradni, hiszen a Galutban hagyott társai várnak visszatértére. Csak körülnézni akar, orientálódni. Ugy tervezi, hogy egy hétre a Galilba utazik, megnézi a kvucákat. De többé nem hagyhatja el Galilt. A helyzet veszélyes, ott szükség van órá, a katonára, a vezérre, a hősré. Tel-Cháj és Kfar Gileadi — az ő két állomása. Ő testvér, az atya, a vezér — a lélek.

Állandóan beduin harcok vannak. Rablótámadások. Ő közben ráér jelentéseket küldeni — pontos napló formájában. „Két kicsiny zsidó pont, — írja — a felkelőknek viharos tengerében, amely elnyeléssel fenyegeti őket is s negyven bátorszívű ember áll örökre félelem nélkül. Éjszakánként néhány elszánt szempár bolyong-kutat a környék sötétségében, látni, nem-e leselkedik az ellenség s az ajtó mögött, benn, egészséges kacagás, vitakozás és víg dala hangzik . . .”

„Francia lovasság kiment ma a „Chulac”-ra s visszatért Metulára. A helyzet még nem világos, de mi mégis elhatároztuk, hogy holnap kimegyünk a mezőre dolgozni. Kár volna elveszíteni ezt a buzavetésnek oly drága időt. Természetesen, a munka egy sémér-„lánc” védelme alatt fog folyni.”

A harcok folyton folynak. Néha munka köz-

A kozlniczi rebbe és chaszidjat, akik az „Avodath Jisrael” kolóniát építik Haifa mellett.
A Keren Kajemeth 9000 dunam földet adott a települő chaszidoknak

ben, amikor fegyvert szorongatva kell haza futni a mezőről, néha étkezés közben süvitenek be a golyók az ablakon. Az áldozatok itt rettenetesek, az ellenségnek gyerekjáték: van tartalék bőven. Egy egész tenger. De ez nem félemlíti meg a hőst. Sőt, a gyávákat kiválogatják s elküldik délre, Jeruzsálem felé. Viszont onnan erősítést várnak, 50-50 embert minden kvucába és ötvenet Metulába, egy havi élelemmel. De a várva-várt segítség nem jön. A veszély pedig nagy. Élelem már alig-alig van. Munició fogytán. A környéken portyáznak ugyan francia századok, de azok részben gyávák, részben megbízhatatlanok, algíri feketék, akik néha-néha megsarcolják a védtelen metulai kolonistákat. Végre egészen eltűnnek a láthatárról.

A kis zsidó kvucák teljesen el vannak vágva a kulturvilágtól. Egyszer megjön egy tíz emberből álló csoport Dél felől, amely újból teljessé teszi a negyvenes számot. Néhány hős leány van közöttük, akik nem akarják elhagyni a kvucákat. A metulai parasztok legnagyobb része elmenekült. Néhány ifjú lejött a kvucákba; a kolónián csak egy pár tehetetlen öreg maradt. Szabad volt a rablás, a préda.

Ilyen körülmények között köszöntött be a végzetes nap. Hétfő, 5680 Adar 11.

Reggel Kfar Gileadiban volt Trumpeldor. Reggelizés, víg tréfálgatás közben. Hirtelen lövések hallatszanak. Rövid idő múlva megismétlődnek. Jelentés jön, hogy rabló beduinok megtámadták Tel-Chájt. Trumpeldor kilenc ember élén azonnal utnak indul. „Lánc”-ban halad a kis cso-

port, Tel-Chájba érve, látják, hogy a telep körül van vére. A támadók között néhány ide-oda cirkáló, levegőbe lövöldöző lovas. A helyzet gonosz jóslatokat mondatott. Benn a házban mindenki készen állt a kijelölt helyeken. Ekkor érkezett Chalszából Kamil effendi unokatestvérével, három tiszttel és egy tömeg arab gyalogossal, mindannyian fegyveresek. Még ezelőtt elkezdett egy a támadók közül való tiszt valamelyik sómérrel és megfenyegette fegyverével, kiáltozva, hogy a zsidók szövetségben vannak a franciákkal. Ekkor azt kezdték követelni az arabok, hogy engedjék be őket, megvizsgálni, nincsenek-e elrejtve francia katonák. Azelőtt barátságos viszonyban voltak a chalszaiakkal, kik nem egyszer jöttek Tel-Chájba e kifogással. Trumpeldor tehát megengedte nekik a belépést és a körütekintést. Miután Kamil effendi és négy társa megvizsgálták az összes alsó szobákat, felmentek az emeletre. Ott volt Devora Drachler, Sára Cizik és még három chaver. Trumpeldor valamiért lement s e pillanatban Devora Drachler felindult kiáltása hallatszott felülről:

— Trumpeldor! elvették a revolveremet!

— Tűz! — parancsolta Trumpeldor.

Heves golyóváltás következett. Toker, aki a kapuval szemben állott, belőtt Kamil effendi unokatestvérebe. Kamil és társai fentről lövöldöztek és kézi bombákat dobtak. Tokert lelőtték. Nagy zűrzavar volt. Hogy mi történt az emeleten, senki sem tudta pontosan. Trumpeldor egymaga futott a kapu felé, hogy feltartsa a betörő arabokat. Csak három lépésnyire távolodhatott az udvar felé nyíló ajtóból, amikor megsebesült.

— Az ördögbe is, golyót kaptam. S! Te vagy a parancsnok! — kiáltott.

Minden erejét megfeszítette, hogy újból mehessen, de megint megsebesítették.

„Egy chavér” így mondja el, ami azután történt:

„Ott találtam, fekve a kemence mögött, teste és lábai kifelé voltak.

„Oh Trumpeldor, Trumpeldor!” — tört ki ajkaim közül s ő azzal a drága mosolygással:

„Semmi, semmi, csak kötözz be.”

Ő feküdt a lábaim között, én pedig védem a kaput. Néhányszor kérem őt: „Beviszlek a házba!”

S ő felelt azzal a ragyogó mosolygásával:

„Nem tesz semmit, most nincs idő, adj nekik egyet a kapu felé, adj nekik!”

En lövök a kapu felé s ő felém fordulva újból parancsnokol: „Adj nekik egy golyót!” Azután kér: „Kötözz be!”

Ekkor megsebesül a kifelé jövő Zs. és Trumpeldor is újból lövést kap. Ekkor összehuzza őt a görcs, behuzza lábait a fal mögé és kéri, hogy vigyék be. Nagy nehezen, miközben Kamil és tár-

sai felülről lövöldöznek, sikerült két chavérnak bevenni Trumpeldort. Nyugodtan feküdt. Azután kéri, hogy nyomják vissza sebén át kifordult beleit s mikor egyiknek sem volt ehhez elég szívbeli bátorsága, így szólt: „Nem tesz semmit. Mossatok kezet, majd én megmutatom, hogy kell.” S hidegvérrel nézi, hogyan nyomják be a beleit. Azután bekötözik egy törülközővel.

„Ezek az utolsó perceim” szól. „*Azt ízenem nekik, hogy harcoljanak az utolsó pillanatig a nemzet becsületéért.*” S parancsba adja, hogy az új parancsnok mindannyiszor jöjjön jelentést tenni a helyzetről. Halottakról, sebesültekről nem kérdez. A fontos, hogy akik az ablakoknál állnak, helyükön legyenek.

Hosszú, órákon át tartó harc után csend lett. Behoztuk a halottakat és sebesülteket. Amazokat letakartuk, ezeket bekötöttük. A halottak között voltak Sarah és Devora. Ekkor érkezett 15 chavér Kfar Gileadiból az orvossal. Trumpeldor életbemaradására semmi remény nem volt. Eszméletlen volt. Az orvos megigazította a kötést. Két óriási seb tátongott a hasán és egy kisebb a jobbkezén. Mikor az orvos megkérdezte, hogy érzi magát, így felelt:

„Nem tesz semmit. *Jó meghalni a hazáért.*”

Az orvos rendeletére hordágyra tették, hogy Metulába lehessen szállítani. Ott akarta megoperálni. Megindultunk Kfar Gileadi felé. Az út felén Tel-Cháj és Kfar Gileadi között, mintha görcs fogta volna meg, a föld felé fordította arcát és kilehelte lelkét . . .

„Éjfél után kettőkor, az éjjel néma csendjében, minden ceremónia nélkül, temettük el el-esett cháverjainkat.”

„Tíz méternyire Kfar Gileaditól, északi-keleti irányban ástuk a sirokat. Egyet a cháverim-nek, egyet a chavérotnak.”

RAANAN
PRESERVED FRUIT, CHOCOLATE
COCOA AND CONFECTIONERY
WORKS.

Tel Aviv-Palestina

רענן

בית חרשת ליצירת מושמרים
שקולר, קקאו וסוכריות
בארץ ישראל

תל-אביב

A „Raanan” telaviví csokoládégyár plakátja.

Őrizze meg kedvenc

gyermekének illatos és selyemlágú hajfűrtjeit, melyeket annyi szeretettel simogatunk és csókolgatunk. Gondozza állandóan **Elida-Shampooval**, mely alaposan tisztít és tökéletesen ártalmatlan szer. A haj pompás fénye és elragadó, természetes hullámossága a biztos eredménye egyszeri mosásnak a **szódamentes Shampooval**

ELIDA

113

TOLL- HEGYRŐL

ITÉLT A KURIA.

Kimondotta, hogy a zsidóság nem osztály, mert hiszen maga is különböző osztályokra rétegeződik, hanem felekezet. Lendvai-Lehner István tehát nem osztály elleni izgatásban bűnös, hanem felekezet elleni izgatásban és ezért kijár neki az egy napi fogház. Ez mindenesetre megfelel a zsidó Hosszúnap-nak, amely szintén csak egy engesztelő napból áll, ha mindjárt teljes bójtval súlyosbítva is. De hogy valóban mi a zsidóság, azt nem tudta eldönteni a Kuria sem. Erre illetékesebb a héber költő, J. L. Gordon, aki egyik versében oda konkludál, hogy „nem vagyunk se nép, se osztály, se felekezet, hanem — nyáj”. Végig lehet vágni rajta ostorral. Mégér az ilyen uri mulatság egy napi hűsülést.

„A GYERMEKEK KEDVÉÉRT.”

Goldziher professzortól származik a következő, mindig aktuális igazmondás: Három dolgot tesznek meg az emberek, azzal az indokolással, hogy — „gyermekeim kedvéért”. 1. Nemességet és egyéb rangokat hajszolnak és így szólnak: „En, tudod, nem adok ilyes- mire semmit, de hát megvettem a gyermekek ked- véért . . .”. 2. Másodszor házasodnak és a barátaik előtt leszögezik: „En a világért sem váltam volna hűtlenné első feleségem emlékéhez, de asszonyt kellett hozni a házhoz — a gyermekek kedvéért”. 3. Kikeresz- telkednek és így szólnak: „En ép olyan jó zsidó va- gyok és leszek ezentul is mint eddig, de meg kellett tennem ezt a lépést — a gyermekek kedvéért . . .”

ELŐKELO,

szédítően, sőt kábítóan előkelő esküvő zajlott le mult héten a fővárosban. Egyik nagyon ismert likörgyáros fia vette feleségül a nemrég elhunyt, háborúban báró- sítot nagyiparos unokáját. A két iparmágnás-sarj- megható jelét adta a hithez való ragaszkodásnak. Há- zasságukban tudniillik a vőlegény is megtartotta ka- tolikus s a menyasszony is megtartotta református hi- tét. Éppen ezért a polgári esküvőt nem követte semmi- féle egyházi szertartás.

A vőlegény apja ma is s a menyasszony nagy- apja haláláig zsidó volt. Semmiből küzdötték fel ma- gukat az ipari élet csúcsára és ivadékaikra egy irigy- lésreméltó vagyont és egy kevésbé irigylésreméltó val- lást hagytak örökségül. Az okos örökösök természetee- sen csak — a vagyont tartották meg.

Egyébként ezer szerencse, hogy Magyarországon lehetséges vegyes házasságot kötni. Másképp igazán össze se tudnának házasodni ezek a szegény gazdag zsidók!

KRESTIN KÉPEI 16 gyönyörű heliogravűr a mester szignálásával minden egyes lapon

Ára együtt mappában 300.000 kor.

Megrendelhető a MULT ÉS JÖVŐ kiadóhivatalában

KRÓNKA- ÉS ÖZEMLE

ZENEAKADÉMIA A CÓFIM-HEGYÉN.

— Beszélgetés Jascha Cheifetz-cel. —

A Scopus-hegyén, ahol valamikor Titusnak Jeru- zsálem falai ellen irányított ostromgépei állottak és ahol ma a héber egyetem hirdeti a zsidó kultúra fel- támadását, nemsokára zeneakadémia fog emelkedni, amelyben a legelső zsidó muzsikuskok és zenetudósok ápolják és fejlesztik majd a héber melódiák művészi tartalmát. Jasa Cheifetz, a híres hegedűművész buda- pesti hangversenye alkalmával érdekes adatokat mon- dott el erről a Mult és Jövő szerkesztőségének.

— A zene — mondotta — szerintem a testvériség legideálisabb előmozdítója. Ez a szövegmentes művé- szet, amely a legtávolabb esik mindenféle tendenciától, nincs kitéve félreértésnek Palesztinában sem.

— Ön nem érezte még pályáján zsidóságának hátrányát? — kérdeztük.

— Nem — felelte határozottan — pedig nemzeti zsidónak vallottam magamat természetesen és nem csináltam titkot abból sem, hogy most Godovsky ba- rátommal együtt „Palesztinai zsidó konzervatórium” alapításán dolgozom. Beszéltem erről zsidók és nem- zsidók előtt, világi és egyházi fejedelmek előtt és min- denütt nagyon értékesnek találták a tervet. Április közepén palesztinai és egyiptomi körútra indulunk és valamennyi keleti hangversenyünk jóvedelmét a jeru- zsálemi zeneművészeti főiskola javára fordítjuk.

— Sokat foglalkozik-e zsidó zenével?

— Hogyne. Egyik legkedveltebb zeneszerzőm Joszef Achron, az én állandó zongorakísérőm fivére, aki tavaly jött haza palesztinai körútjáról. Nagyon so- kat játszom tőle. Bizonyára ismerik Önök is.

— Természetes. A Mult és Jövő kultúrestéinek mindegyikén szerepelt Achron műveinek bemutatása és szerkesztőnk személyesen is találkozott a mesterrel Jeruzsálemben.

— No akkor talán velem is találkozik majd oda- künn — mondja tréfásan. — Az amerikai zsidóság nagy lelkesedéssel karolja fel a palesztinai zeneaka- démia ügyét. Már nagy összeg áll rendelkezésre. A legjobb erők segítenek. A felavatáson nagy ünnepséget csapunk és akkor egész biztosan találkozunk!

SZÉKELY SAMUEL HALALA. Hetven esztendő- s korában, kórházi ágyon meghalt Székely Sámuel, a legrégebb politikai újságírók egyike. Csak néhány hét- tel ezelőtt jelent meg könyve: *Egy újságíró vissza- emlékezései*, amelyben Székely Sámuel újságírói pá- lyájának legfontosabb érdekességeit írta le. Néhány olyan újságírói sikerre emlékezhetett vissza Székely Sámuel, amelyek európai jelentőségűek voltak: *6 lep- lezte le először az orosz-francia szövetségi szerződést*, híres tudósításai a *Panama-perről* világszenzációk vol- tak. Nagytudású, nagy olvasottságú és pagy készült- ségű újságíró volt és öregségére a legsúlyosabb és leg- nehezebb gondok között kellett élnie. Mégis megérte, hogy könyve megjelenése alkalmából még egyszer fel- fedezték és értékelték tehetségét és pályáját és ez volt az utolsó vigasza szegény öreg Székely Sámuelnek.

A SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁS.

— Indulás Constanzából április 22-ikén. —

A Szentföldi Társasutazás előkészítésére kiküldött megbízott visszaérkezett. A szükséges lépések mindenütt megtörténtek, hogy az út minél kényelmesebben folyjon le. *Elsőrangú hotelek, a legjobb autók* fognak rendelkezésre állni az egész szentföldi tartózkodás ideje alatt. *A tengeri út, amely április-május hónapokban a legszebb és legcsendesebb, különféle szalonokkal és rádióállomással felszerelt pompás hajón történik a Fekete-tengeren, Bosporuson, Dardanellákon, Konstantinápolyon át, ami maga is üdülés és gyönyörűség. A Szentföldnek minden nevezetessége föl van véve a programba.* Több nap Jeruzsálemben és Tel-Avivban, Jaffában, Chajfában, a Karmel-hegyen, Judea, Alsó- és Felső-Galilea kolóniái, Tiberias, a Genezarethi-tó, a Holttenger, az Emek és a Sárón-völgye, a Chebron, Machpelah-barlang, Száfet és Meron Lagbeomer nagy népünnepélyén, Ráchel-sírja, Salomoni tavak, király-sírok, stb., stb. A körülbelül négy hétig tartó út összes költségei hajóút, hotelek, ellátás, vonat és autók a Szentföldön, belépődíjak, összesen első osztályon 55 font, II. osztályon 42 font, III. osztályon 25 font. Az ellátás első és másodosztályon ugyanaz úgy a hajón mint a Szentföldön, az egész különbség csak az, hogy az első osztályba kettes fülkékben háltnak a hajón, a második osztályon négyes fülkékben, egyébként a társaság nappal együtt tartózkodik az első osztály szalonjaiban. A jelentkezéssel egyidejűleg kérjük most már a költségek első felét a Pesti Hazai Első Takarékpénztár „Szentföldi Társasutazás” kontójára befizetni.

GÓMÉL. Vázsonyi Vilmosért gómél-imát mondtak a Dohány-utcai templomban a nyitott Tóra előtt, ahogy ezt a zsidó tradíció az életveszélyből szerencsésen megmenekültek számára előírja. Akik pedig a héber imát értik, megláthatják a különbséget Jákób és Ézsau életfelfogása között. Ézsau hagyománya a fegyver, Jákóbé a szeretet. Sém és Éver vitáiban nem akarták egymást meggyőzni se ölombottal, se doronggal, a szellem volt a fegyverük. És amikor veszélyből menekülve a zsidó ember „gómél”-benedikciót mond, akkor is nem a „bosszúálló Isten”-ről emlékezik, hanem arról, „aki jóságával fizet vissza a bűnösöknek is...”

RABBIAVATÁS. Előkelő közönség jelenlétében avatták a Rabbiszeminárium templomában dr. Weisz Lajost, aki mély tartalmú szónoklatával nagy jövőre való hivatottságról tett tanúságot. Az avató beszédet dr. Fischer Gyula főrabbi, bizottsági elnök tartotta, a héber avatót dr. Blau Lajos rektor. A vezérlőbizottság delegáltjai dr. Fischer és dr. Kiss főrabbiak voltak.

RABBIVALASZTÁS. A pesti izr. hitközség új fő-rabbijává, dr. Adler Illés utódjává dr. Fischer Tivardart, a nagy tudásáról és konzervatív gondolkodásáról ismert trencsényi főrabbit választotta meg. Ugyanekkor megválasztották főrabbiá dr. Weisz Miksát, az Aréna-uti templom tudós rabbiját és dr. Feldmann Mózes, a rabbiság elnökét.

A „JUVAL” ZSIDÓ ZENEMŐ KIADÓTARSULAT KITÜNTETÉSE. A tel-avivi „Juval” zsidó zenetársulat florenzi nemzetközi könyvkiállításon, ahol a társulatot a „Casa Editrice Israel” képviselte, bemutatott kiadványaiért az olasz minisztériumtól díszoklevelet nyert. A „Juval” zsidó tárgyú zeneművei kaphatók a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

LILIEN-ÜNNEPÉLY. A Magyar Zsidók Egyesülete (Titen Emesz) zsúfolásig megtelt termében folyt le a Zsidó Szemle által rendezett Lilien-emlékűnnepély. Hirsch Márton elnöki megnyitójában meleg szavakban méltatta a korán elhunyt mestert, akinek művészetét, miként a zsidó művészet produktumait általában a Mult és Jövő történeti jelentőségű kultúrmunkája vitte be a köztudatba. Örömmel és büszkeséggel tölti el, hogy az emlékbeszéd megtartására sikerült megnyerni dr. Patai Józsefet. Lelkes tapsok között foglalta össze Patai Lilién egyéniségének és művészetének zsidó szempontból való jelentőségét, egyben vázolta a kort és a milieut is. *Holzschlag S.* Lilien által illusztrált Morris Rosenfeld verseket szavalt nagy hatással.

HALALOZÁS. Stein Salamon vásárosnaményi bankigazgató áldásos életének 61-ik évében január hó 26-án váratlanul elhunyt. A megboldogult minden zsidó kulturális ügynek lelkes felkarolója volt.

KULTUREST KÖBANYAN. A kőbányai hitközség kulturbizottsága dr. Kálmán főrabbi, Boschán Arthur hitk. elnök és dr. Róth Sándor bizottsági elnök vezetése alatt nagysikerű kultürestélyt rendezett a Kaszinó dísztermében. Dr. Kálmán Ödön főrabbi hangsúlyozta, hogy abban a tudatban, hogy a Palesztina-munka semmiképp sem áll ellentétben a hazafias érzéssel, meghívták Székely Bélát, a jeruzsálemi Keren-Kajemeth főtitkárát, hogy a szentföldi kolonizációt ismertesse. Székely Béla széles keretekben vázolta az úttörő szentföldi munka haladását, a jelenlevők zajos ovációi mellett. Tordai Judith Patai Edith, Kiss József és Patai József verseiből szavalt mély hatással.

ELJEGYZÉS. Stern Hermann a budapesti aut. orth. izr. hitközség tikára eljegyezte Strasser Lilikét, Strasser Ignác, a nagyváradi orth. Talmudegyetel elnökének leányát. — Dr. Grotto Mór orvos Rimakokováról eljegyezte dr. Szilárd Frigyes orvos leányát Juditot, Zólyomlipcséről.

Bekötési tábla az 1925. évfolyamhoz!

Nyolcoldalas teljes tartalomjegyzékkel
együtt ára 30.000 korona.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Az Ufa sikereinek titka

Janningssal és Lill Dagoverrel Molière: Tartuffe-ja
következik műsorán.

Mióta az Ufa megnyitotta színházát a nyugati pályaúdvarral szemben, módunkban van magunknak fogalmat alkotni az amerikai és berlini mozgókép-színházak stílusáról. A német Kellermann „Alagút” című regényében riasztó tempóban korábban már izelítőt adott nekünk németbe ojtott Amerikáról. Az Ufa-színház most közvetlen közelségünkbe varázsolta a regény egy filmváltozatát.

Horribilis méretű trasparens, több ezer villany-körtével, szírvárványszínekben tobzódó elektromos-huzalok, szokatlan méretű foyerben szokatlanul nagy-szerű és színpompás plakátok: ezek külsőségei az Ufa-színháznak. A roppant méretek között meglepően ész-szerű elhelyezettsége mindennek, hihetetlenül precíz rendezés a színpadon, pompás személyzet mindenütt, ez fogja meg a látogatót színházon belül. Az ember a harminc emeleték és földföldönti vasut világát érzi.

Az Ufa kockás névjegye a legújabb világ bemu-tatkozását jelentette Budapesten. Viszont a gyorsaság, mellyel a város magáévá tette: Budapest tisztelgése ön-maga előtt. Az ország első városa töretlen lélekkel magához méltónak ítélte az Ufa-színházat.

Az Ufa jelen műsora a siker hadmenete. Míg sor-ban következik: Molière Tartuffe-ja Emil Janningssal és Lill Dagoverrel, amihez feleslegessé válnak a jelzők.

Az Ufa munkáját és eszközeit követendő példá-nak állítjuk másnemű vállalkozások elé. (Bml.)

HANGVERSENY-KÖRUT. Sándor Olga, a kiváló fiatal zongoraművész nő testvéreivel, Sándor Mancsi he-gedűművész nővel és Sándor Ottó gordonkaművésszel együtt sikeres hangversenyt rendeztek az Alföld na-gyobb városaiban. A művész testvéreket mindenütt lel-kesedéssel fogadták és ünnepelték.

ZILZER KLÁRI első nyilvános előadómestélvén nagyszerű művészi kvalitásokról tett tanúságot. A hallgatóság lelkesen megtapsolta értékes műsorának minden egyes számát.

Beck Gyula | **Harisnya!**
Budapest, VII.
Erzsébet körút 32
Szemben a Royal-orfeummal

Harisnya!
K e z t y ü!
dus választékban!

SZIDI a Kattler Bernát cég volt ártelvezetője
IV. Városház u 14
Nőikalap-üzlet nagyban és kicsinyben
Dús választék gvaszkalapokban

ALAPÍTÁSI ÉV 1862

CUENDET CONSTANT

CHRONOGRAPH
REPETITION ÉS
ZSEBÉBRESZTÖK

Svájc és Németország zseb-, inga- és díszórágárainak lerakata
BUDAPEST, IV. APPONYI TÉR 5. SZÁM

KARCSATÓRÁK, GYÜRÜ-
ORÁK JAVÍTÁSOK
INGA- ÉS ÁLLÓÓRÁK KAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

Goldmann és Abelesz
harisnya-, kötött- és szövöttáru nagykereskedők

Budapest, V. Vilmos császár ut 14. szám
Andrássy uttal szemben (Szombatn zárva)

Legmodernebb
gyógyintézet
sebészi és bel-
beteg részére

Dr. PAJOR SANATORIUM

Magánklinikai osztályán teljes ellátási díj napi 140.000 kor.

BUDAPEST, VIII.
VAS UCCA 17. SZ.

Idegbetegek, üdülő k
gyógyhelye,
vizgyógyintézet,
nap- és légfürdők

של פסח

Husvéti árut

ismét készít ez évben az ismert kitűnő minő-
ségben, szigoruan rituális előírás szerint

Schreiber Simon

az egri főrabbi főtisztelendő ur felügyelete
alatt a

Franck Henrik
Fiai R T

Levelézési cím:
Budapest VI,
Nagy János-utca 1.
Telefon: 129-19
Főpostaflók: 216.

Selypi Cukorgyár R.-T. Selyp,

a magyarországi aut. orth. izr. hitfelekezet ren-
deletére Silberstein Jósua váci főrabbi úr
felügyelete alatt ezidén ismét gyárt

של פסח **kocka- és süveg-cukrot.**

Felvilágosítást a husvéti cukor eladási és
szállítási feltételeiről nevezett gyár központi
irodája ad:

Budapest, V. Árpád ucca 7. szám

Rézágó 1,200.000 K Összecsukó ágó 280.000 K
Sodronybetét 220 000 K

Gyermekeggyak, vasbutorok, mosdók, afrikamatracok
olcsón

Somogyi és Zarsa Budapest, VII., Kolló-ucca 1.
Javításokat vállalunk. Szombat és ünnepnap zárva.

Legujabb divatu elegáns és egyszerűbb nőiruhát, kosztümöt, köpenyt készít és alakít elsőrendű munkával szolid áron

REISZ BERNHARDINE BUDAPEST, VI., JÓKA-UTCA 7.

orth.

STÜHMER-féle

o th.

שטער

csokoládé

שוק

A budapesti aut. orth. rabbinátus felügyelete alatt Kapható minden jobb fűszer-, csemege- és cukorka-üzletben. Visszonteladók az eredeti hechscher másolatát kapják Gyár: Budapest, VIII., Szentkirályi ucca 8. szám.

GROSS FERENC
URISZABÓ

VI., NAGYMEZŐ UCCA 14. SZ.

Fazonban, árban, minőségben vezet!

Férfiruhák

Frakk- és szmoking kölcsönzése

a legolcsóbban

WEINSTEIN ANTAL

Szombaton
zárva.

Budapest, VII., Kazinczy ucca 38.
(Dob-ucca sarok).

NEIGER נשי ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

POLGÁRI ÁRAK.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Szenzáció! Hajszálak végleges eltávolítása felelősséggel kenőccsel. Képzett arcápolás minden arctisztatlanságnál. Szemölcsirtás. Gyors hatású szepülő elleni krémek. Postai szétküldés. Kovácsné kozmetikája, Rákóczi-ut 86. I. emelet.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

Szombaton
az üzlet
zárva van.

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

A húsvéti ünnepekre van szerencsém a legkényesebb igényeket is kielégítő minőségben ajánlani

דססרט פון פרינד dessert és mandulás-süteményeket, tortákat, cukorkákat, parfait stb.

FREUND CUKRÁSZ Király ucca 14. sz. Telefonszám 19-41

Vidékre előleg beküldése mellett leggondosabb kiszolgálás

TAUBER ADOLF נשי ÉTTERME

BUDAPEST, VII., ROMBACH UCCA 16.

Renoválva.

Menu rendszer. Elsőrangú étkezés, olcsó árak.

„HYGIEA“-gummifűzők

gummi-bokaszorítók és női egészségügyi cikkek a legjobbak

„HYGIEA“ Budapest, IV., Eskü-út 6. szám

דססרט פון פרינד

C E R E S

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszer-üzletben kapható

HUTTER JÓZSEF szappan árak

OLAJIPAR részvény-társaság

BUDAPEST, VII. ERZSÉBET KÖRUT 6

ERDŐDI ÉS NEUMANN

ELEKTROTECHNIKAI CIKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST

VI. VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-82

Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,

villamos főzőkészülékek gyári áron. Kedvező fizetési feltételek

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

VÉTKEZIK,

ki nem a B A C K-féle
kóser étteremben étkezik

Budapest, Hajós ucca 12.
az Opera mögött.
TELEFON: TEREZ 142-83.

KLEIN ÉS FIA

szappan és kozmetikai cikkei világhírűek

Telefon: József 123-30.

BUDAPEST, VII.,
DOB-UTCA 13.

HÜTTL TIVADAR

m. kir. udvari szállító

porcellán- és üveggéáros

dús választéku porcellán- és üvegraktárát
szíves figyelmébe ajánlja

Budapest, V., Dorottya ucca 14. szám

SZŐNYEGEK

Alapított
1890.

butorszövetek • matraccsinvatok • pokrócok
kocsigártó- és kárpitos-kellékek stb.

TELEFON: NEUMAYER FÜLÖP R.-T.
11-21. Budapest, V., Deák Ferenc-tér 1. szám.

Tisztelettel kérjük nb. vevőinket, hogy a husvétii cocus

הַחֵטְא הַזֶּה

szappanra a megrendeléseket már most feladni szíves-
kedjenek, hogy a szállítást idejekorán teljesíthessük.

Hungaria Vegyészeti Gyár

Budapest, IX Páva ucca 7. sz.

SCHEINER ILONA

BUDAPEST, V., BÉCSI UCCA 8 SZ.

Telefon:
L. 867-25.

Női kézimunka és rajzműterem.

Mindennemű kézimunkaanyag nagy választékban.

Keményné Gábor Sári

női divatterme

Budapest, V., Sas ucca 27. szám.

Párisi modellek állandó kiállítása.

הַסְפָּרִים שֶׁלִּיבֵי Xéber és magyar iskolakönyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER Könyvkereskedő, Laudon-u 2

SIRKÓ

Lőwy-nél

Budán

Fő ucca 88

(saját ház)

Telefonszám 146-99

Leszállított árban

Minden hölgyet érdekel!

Magán vagy megélhetésre, angol és francia női és gyer-
mekruha szabásmintát, varrást, modellezést gyorsan,
könnyű módszerrel, négy hét alatt felelősség mellett
biztos sikerrel tanítok. Vidékieknek, ahol volna
tere szabászati kurzusnak és valaki, aki vállalkozik azt
megszervezni, díjmentesen tanítom és alkalmazom ha-
szonrészességgel. 18 éven felülieknek, varrásban jár-
tasoknak munkakönyvet adok Szabónőket két hét alatt
szakvizsgára előkészítek 400.000 K-ért (részletre).
Szabásminták dívatlap után, mérték szerint rendelhetők.
Kivánatra kisebb csoportoknál szabászati órára szakerőt
küldök. Becses pártfogást kér

K. SZUNYOGH KATALIN

női divatterem és szabászati intézete

Budapest, VI., Jókai-tér 7. (volt Liszt Ferenc-tér)

Telefon: Teréz 52-39.

Tanítási idő: délelőtt 10-12-ig, délután 3-6-ig.

HOTEL EUROPA SZALLODA

Budapest, VI., Nagymező-u 11, Andrássy út sarok

TELEFON: 170-48.

Szigorú családi otthon!

Gőzfűtés!

Szobák 35.000 K-tól feljebb! — Olcsó hónapos szobák!

Kereskedők otthona!

Hideg és melegvíz minden szobában.

DIVATSAPKA IPAR

BUDAPEST, VIII, AGGTELEKI-UCCA 7.

Legolcsóbb en-gros árak.

ALTMANNÉ nőidivatterme

BUDAPEST, WESSELÉNYI UCCA 60, III. EM. (LIFT)

Telefonszám: József 9-95.

Modell után hozott anyagból készítek angol és
francia toaletteket.

Csillárok

selyemlámpaernyők,
drótvázák,
író és dohányszórákészetek
és Világítási R.-T., Budapest, VII., Erzsébet-körút 34 szám.

Rádió

készülékek
összes alkatrészei
a legnagyobb választék

Villany

körték
vasalók
fűzők stb

SIRKÖVEK

TELEFON: J. 59—61.

מצבר

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

Berlini Kozmetikai Intézet

Hajszálak eltávolítása véglegesen villannyal. Hámlasztó kura. A legeredményesebb szépségápolásért garantomok

HOFFMANN MARIAN

Budapest, VIII. József Körút 43 Tel. József. 49-51

Dr. RÉH BÉLA

Elektromágneses gyógyintézete

az összes modern villamos és
sugaras gyógymódokkal

fájdalommentesen meggyógyít:

Ischiást, idegzsábad, rheumát, álmatlan-
ságot, idegességet, fejfájást, fülzúgást,
bénulást, gerincbajokat, hajhullást,
Basedowkört, ütőérelmeszesedést stb.

BUDAPEST,

VII., Vilma királyné-út 11. sz.

Telefon: József 26—24.

Kérjen prospektust!

NEUMANN BENŐ

KÖNYVKERESKEDŐ

Budapest, VI., Király-utca 8.

Dús választéku raktár a zsidó
vallás keretébe tartozó szertar-
tási cikkekben.

Zsidó irányu könyvek nagy rak-
tára.

Arjegyzék díjtalan.

Hoffmann א.ה. ש.ר. étterme

Budapest, VI., Révay ucca 10.

Régi, jó elismert magyar polgári házikonyha.

Mérsékelt árak, menürendszer, kiszolgálás házonkívül is.

Előfizetések elfogadtnak.

Lakodalmak és más ünnepélyekre külön terem.

WEITMANN

HÖLGYFODRÁSZ

MODERN SZÉPSÉGÁPOLÁS

Telefon:
118—71.

BUDAPEST, IV.
RÉGI POSTA-U. 11.

É R T E S Í T É S

Tisztelettel értesítem az üdülő közönsé-
get, hogy **orthodox kóser** éttermemet
Abbazia központjában, a Lederer-penzió-
val szemben 45, minden kényelemmel
berendezett szobával

TAUBER-PENZIÓ

név alatt február hó elején megnyitom
és egész éven át nyitva tartom. Ezen
penziómat ugyanoly szellemben fogom
vezetni, mint az öt év óta Siófokon fenn-
álló ily üzletemet.

Szives pártfogást kér

TAUBER PENZIÓ

tulajdonos: **Mandi Márton**

Üzletemben alkalmazott felügyelő és metsző három
neves orthodox rabbi kabólájával rendelkezik.

Lakások és berendezések

teljes és tökéletes féregmentesítését

Ciján-gázokkal, vegyészmérnökök felügyelete mellett

a legjobban eszközlő

Fischer Vacuum r. t.

Budapest, VII., Dob ucca 90, saját ház

Telefon: J. 10—72, J. 60—88.

TAUBES JENŐ

EZÜSTÁRUGYÁRA

TELEFON:

J. 71—49

BUDAPEST

IV., SZARKA-U. 4.

Szőnyegek,

fűggönyök, ~~tent~~ok, paplanok
olcsó árusítása megkezdődött.

2×3 méteres ebédőszőnyeg 350 000 korona

PAPLAN- ÉS SZŐNYEGÜZLET

Budapest, VII., Rákóczi-út 66.

KOMLÓSI

TAKARITÁSI VÁLLALAT

Féregirtás, takarítás, porszívás, üvegzet-tisztítás,
kefélés bérletrendszerben.

Budapest, V., Akadémia-ucca 7.

„Albus“ Szappangyárak

Telefon:
József 90-05 és József 118-51
Sürgőnycim: Albusszappan.

Schützer Jakab és Fia

Kristálysódagyár!

Budapest, VIII., Népszínház ucca 11. sz.

Glyceringyár!

Gyártmányok: „Albus“ házi- és „Harang“ szappan, kézmosó-szappan, kenőszappan, kristálysóda és glicerín.

Hg. Schaumburg-Lippe

udvari pince Villány

pezsgő

legrégibb évjáratok

palackbor

Budapest, V., Béla ucca 8.

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Gál zongoratermei

új és használt zongorák, pianó-
nók, harmoniumok

olcsóbbak mint bárhol,
zongorák vétele, becserélése és
bérbeadása

Javítások és hangolások

VIII. Tisza Kálmán tér 29

Telefon József 41-40

BAUERNÉ FÜZŐTERME

BUDAPEST, V.
HARMINCAD UCCA 4

Hellinger órák

a legjobbak

Hellinger Watch

15 rubinban járó Anker, reklámárban
K 880 000

Budapest, V., Nádor ucca 3. sz.

Telefon: Teréz 84-88.

Ha jól és olcsón akar öltözködni,
forduljon

GROSZ KIPÓT

angol szabócéhez

Budapest, V. Vadász ucca 15, I. em. 7

Telefon 107-73

Előnyös külföldi szövetbevásárlásaim folytán mó-
domban van rendkívül mérsékelt árban a legjob-
bat nyújtani. Közismerten előkelő ízlés

Szabászati és női kalapkészítő szalonom-
ban szabás-, varrás- és kalap-
mesterségben felelősség mellett kiképezek

Magánoktatáshoz szabászati tankönyvem

B. né GEIGER ETEL

VIII. Tavaszmező ucca 10. Károly körút 10 alól áthelyezve

SALON DE COIFFEUR „DORJAN“ NAGY ADORJÁN

BUDAPEST, ERZSÉBET KÖRUT 12, FÉLEM.

Különleges vallási paróka, modern haj-
választék készítése Különleges francia
bubi hajvágás és ugyanígyen kész val-
lási parókák

UNGÁR

magyarország legrégebbi
SOFFÓRISKOLÁJA autovezetést lelkiismeretesen
kitanít. Prospektus levélbélyeg ellenében

UNGÁR, VIII. Tavaszmező ucca 8. szám

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

6059 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Gallérokat,

frakkinget új eljárással

8 óra alatt is

kifogástalanul tisztít

a „KIRÁLY“

GÖZMOSÓDA, KELMEFESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

VII. Király ucca 15. VII. Dohány ucca 20.

V. Bálvány ucca 23. IV. Magyar ucca 6.

TELEFON: 191—33.

A vidék részére külön postaosztály.

Ugyanott a legkiválóbb vegytisztítás és kelmefestés.

Az új tisztítási eljárás folytán a gallérok háromszor annyi ideig tartják meg épségüket, mint eddig.

TEMPLOMI ARANYHIMZÉSEKET, proches tórköpenyt stb. készit művészies kivitelben

HERZ EMMA aranyhimző-müterme. Udvari és kamarai szállító stb.

Budapest, IV., Kossuth Lajos ucca 3.

LACZKÓ JÁNOS cipész-mester VI. Rózsa u. 51-53

Készit angol és francia cipők különlegességeket és angol lovaglósizmákat a legujabb divat szerint, jutányos árak mellett

GÁBOR ANDORNÉ ÉS TSA
NŐI KALAPTEREM

BUDAPEST

IV. PETŐFI SÁNDOR UCCA 9. (Pilyax köz)
TELEFON TERÉZ 115-95

EZÜST disztárgyak, evő-eszközök, sport-és versenydíjak

dús választékban gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII. Kazinczy u. 14 Telefon J. 135-28

SZÁNTÓ JÓZSEF SZÜCSMESTER, BUDAPEST, VII. KERÜLET, KLAUZÁL-TÉR 7. SZÁM
(KLAUZÁL UCCA SAROK) TELEFON JÓZSEF 128-29

Ajánlja saját műhelyében készült, dúsán felszerelt kész szőrmeáru raktárát Mindennemű szőrmeáruk és téli ruhák nyári gondozására elfogadtatnak

ZSOLDOS MAGÁNTANFOLYAM

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 124—47.

Előkezesit polgári- és középiskolai magánvizsgákra, érettségire.

Tavaszi selyem- és cérnahasnyia és
kezyü ujdonságok
feltűnő szép és dús választékban

Komáromi harisnyaház
Budapest, VI. Nagymező ucca 14. szám
Andrássy ut mellett

KERTÉSZ
KÁROLY M.T.
CHARLES
POURTE SONTAIN
KÖLNIVIZ
FÖRÖKANTAR
OPTIMA
Kertész
KÁROLY M.T.
BUDAPEST, IV., BÉCSI UTCA 2.
LEGJOBB KÖLNIVIZ
KIVÁLÓ PIPERECIKKEK
NAGY RAKTÁRA
TELEFON 133-17

SCHLESINGER ÉTTEREM

VI. VILMOS CSÁSZÁR UT 19.

A legelőkelőbb
orth. étterem
az országban.

Vállal rendezést
házon kívül is.

Külön terem
lakodalmak és ünnepek részére.

Előfizetések mérsékelt árban.

ASTRA
FACILLÁROK
TALÓLÁMPÁK
FALI KAROK
MŰVESZIEK
TARTÁSOK
OLGSKOK
FACILLAR MŰHELY
NAGYMEZŐ-U. 52. TELEFONKOZPONT MELLETT.

JAKOBI G. LAJOS
URI SZABÓ

Telefon:
153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY UCCA 6

SEIDNER LIPÓT

bel- és külföldi úri és női szövetkülönlegességek
nagyban és kicsinyben.

Budapest, VII., Kertész-u. 43

(Király-ucca sarok)

Szombat és ünnepnap zárva.

Telefon: 134-74.

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrássy-ut 38.
„Miracle” hajeltávolítószor szétküldése utasítással. Összes szépség-
hibák kezelése. Szemölcsirtás. Fagykezelések. (Prospektus)

CIPŐ
különlegességek

Hó- és
sárcipők

RÁKÓCZI-UT 1.
A régi Nemzeti Színház
helyén

CSÁNGÓ HENRIK
BŐRÖNDÖS
CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM
TELEFON: JÓZSEF 103-45

A cím fontos! Plókküldet nincs! Hasonnevé céggei nem azonos!

Függönyök, terítők,

kézimunkák, iparművészeti kivitel-
ben Olcsó árak Filet
és ruhacsipkék, gobelinek
nagy választékban

„E r m a” kézimunkaház
VIII. József körut 17, telefon József 57

FORDÍTÁSOK

(okmányok, kereskedelmi levelezések stb.)

minden idegen nyelven

KOSMOS FORDÍTÓ IRODA
BUDAPEST, VIII., RÁKÓCZI-ÚT 59
Telefon: J. 65-21.

A legolcsóbb, mert a
legkevesebb áramot fogyasztja
az

ELECTROLUX

ezelőtt Turbator villamos porszívógép.

Saját érdekében kérje **díjtan** bemutatását
telefon útján T. 109-87, L. 912-91.
Kedvező részletfizetési feltételek.

ELECTROLUX TÁRSASÁG

ezelőtt Turbator Company R.-T. magyarországi vezér-
képviselte, Balázs Arthur cég, IV. Kristóf-tér 2, I.

FIÓKJAINK:

Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Szombathely
Nagykanizsa, Arad, Nagyvárad, Temesvár.

Korvin Testvérek grafikai műintézete Budapest, VI., Révay-utca 14.